

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Остафійчук Мар'яна Богданівна

УДК 351:330

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Естетика в діяльності публічних управлінців

Публічне управління та адміністрування

281 «Публічне управління та адміністрування»

_____ М. Б. Остафійчук

Науковий керівник Озьмінська І. Д., к.філос.н., доцент

Допущено до захисту
В.о.завідувача кафедри,
д.держ.упр., професор

_____ І.П. Лопушинський

Рецензент
доцент кафедри ПУА,
к.ю.н., доцент

_____ В. М. Кушнірюк

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Івано-Франківськ - 2023

АНОТАЦІЯ

**Остафійчук М. Б. Естетика в діяльності публічних управлінців –
Рукопис.**

Магістерська робота за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2023.

У дослідженні розглянуто питання використання естетики та її засобів у діяльності публічних управлінців на сучасному етапі розвитку суспільства.

Досліджено естетику як науку про становлення й розвиток естетичної культури, а також охарактеризовано її розвиток та шляхи формування.

Крім того, проаналізовано використання естетики в публічному управлінні з метою формування національної управлінської еліти.

У дослідженні також розглянуто поняття комунікативної культури та запропоновано шляхи вдосконалення взаємодії у публічному управлінні.

Результати магістерського дослідження направлені на підвищення професійного рівня публічних управлінців за допомогою естетики та комунікації і покликані забезпечити ефективну роботу органів державної влади та місцевого самоврядування.

Матеріали роботи будуть корисними для удосконалення діяльності органів влади, а також у процесі підвищення кваліфікації чи професійного навчання державних службовців.

Ключові слова: естетика, публічне управління, комунікативна культура, національна управлінська еліта

SUMMARY

Ostafiichuk M. B Aesthetics in the activity of public managers -
Manuscript.

Master's thesis in the specialty 281 «Public Administration». - Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. - Ivano-Frankivsk, 2023.

The research examines the issue of the use of aesthetics and its tools in the activities of public managers at the current stage of society's development.

Aesthetics as a science of the formation and development of aesthetic culture was studied, as well as its development and ways of formation were characterized.

In addition, the use of aesthetics in public administration with the aim of forming the national managerial elite is analyzed.

The study also considered the concept of communicative culture and suggested ways to improve interaction in public administration.

The results of the master's study are aimed at increasing the professional level of public managers with the help of aesthetics and communication and are designed to ensure the effective work of state authorities and local self-government.

The materials of the work will be useful for improving the activities of authorities, as well as in the process of improving the qualifications or professional training of civil servants.

Keywords: aesthetics, public administration, communicative culture, national management elite

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ЕСТЕТИКА ЯК НАУКА ПРО СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЛЮДИНИ.....	
1.1 Загальна характеристика естетики	9
1.2 Історія становлення естетики як науки.....	19
1.3 Естетична культура та шляхи її формування	32
РОЗДІЛ 2 ВИКОРИСТАННЯ ЕСТЕТИКИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕЛІТИ	
2.1 Поняття, система та суспільне призначення публічного управління.....	41
2.2 Естетичні та етичні засади формування національної управлінської еліти.....	47
2.3 Естетичне виховання фахівців у галузі знань «державне управління» як один із напрямів підготовки управлінських кадрів нової генерації.....	54
РОЗДІЛ 3 ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ НАВИКІВ ТА КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПУБЛІЧНИМИ УПРАВЛІНЦЯМИ ЗАСОБАМИ ЕСТЕТИКИ ЯК ЗАПОРУКА ЇХ УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	
3.1 Комунікативна культура публічних управлінців як визначальний фактор їх професійного успіху	59
3.2 Шляхи вдосконалення роботи публічних управлінців засобами естетики.....	68
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі цивілізаційного розвитку українського суспільства великої значущості набувають питання гармонізації відносин людини з природним, предметним, соціальним та мистецьким середовищем. Особливо важливим є сприйняття, розуміння та творче використання матеріальних і духовних цінностей, освоєння навколишньої дійсності й мистецтва за законами краси.

Діяльність публічних управлінців є різновидом інституалізованої суспільно корисної діяльності людини. При здійсненні цієї діяльності забезпечується реалізація та захист публічних інтересів в різних сферах суспільних відносин. Зміст адміністративно-правового регулювання та специфіка засобів і предметів службової діяльності потребують належної організації діяльності публічного управлінця, тобто упорядкування процесів і дій по встановленню і вдосконаленню порядку здійснення його діяльності і пов'язаних з нею взаємозв'язків між собою та із засобами праці.

Науково-теоретичні питання зародження та формування управлінської культури в Україні з точки зору естетики потребують ретельного вивчення, оскільки вони донедавна майже не досліджувалися, а саме поняття «управлінська культура» з'явилося в наукових дискусіях зовсім недавно. Нині ж, в умовах управлінської нестабільності, постає нагальна проблема теоретичного дослідження та практичного застосування принципів, ознак та якостей управлінської культури.

При проведенні дослідження використання засобів естетики в діяльності публічних управлінців доцільно зосередити увагу на визначенні тієї ролі, яку здатна відіграти ця наука при формуванні національної управлінської еліти. Зокрема, важливими, на наш погляд, є питання

комунікативної культури. Також варто звернути увагу на організацію навчання управлінців та їх виховання засобами естетики для формування управлінських кадрів нової генерації, компетентності та вміння яких відповідають вимогам часу та запитам суспільства, яке сьогодні є надзвичайно мінливим та непередбачуваним.

Естетику як науку про становлення і розвиток культури людини досліджували у своїх працях такі науковці як: В. О. Лозовий, Л. Б. Мартиненко, Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Б. Ю. Кучерюк, С. М. Петькун, Г. Г. Стельмашук, М. Б. Шевців та ін.

Використанню засобів естетики в публічному управлінні присвятили свої праці такі вчені як: О. І. Бедний, Л. М. Корнута, В. В. Васильківська, С. О. Кравченко, Л. В. Литвинова, О. М. Отич, О. В. Поступна та ін.

Мета дослідження – проаналізувати можливість використання естетики як науки в діяльності публічних управлінців з метою формування представників нової національної управлінської еліти

Для досягнення мети, необхідно вирішити наступні **завдання**:

- охарактеризувати естетику та її роль в сучасному суспільстві;
- проаналізувати історію становлення естетики як науки;
- розкрити зміст поняття «комунікативна культура» та визначити шляхи її формування;
- охарактеризувати поняття, систему та суспільне призначення публічного управління;
- охарактеризувати естетичні та етичні засоби формування національної управлінської еліти;

- розкрити особливості естетичного виховання публічних управлінців як одного із напрямів підготовки управлінських кадрів нової генерації;

- дослідити поняття «комунікативна культура» публічних управлінців як важливого фактору їх успішної професійної реалізації;

- запропонувати шляхи впровадження засобів естетики в діяльність та навчання публічних управлінців.

Об’єкт дослідження – діяльність публічних управлінців.

Предмет дослідження – використання засобів естетики в діяльності публічних управлінців з метою підвищення їх професійного рівня та формування національної управлінської еліти

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети дослідження застосовувалася система загальних та спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, *діалектичний метод* дав можливість забезпечити повноту, об’єктивність, всебічність та конкретність результатів дослідження; *системно-структурний метод* застосовано при узагальненні нормативної бази та наукової літератури; *логіко-догматичний метод* – став у нагоді при тлумаченні окремих наукових та законодавчих термінів, формулюванні визначень юридичних понять; *метод аналізу і синтезу*, а також *порівняльний метод* були використані для дослідження процесу використання різних засобів реалізації комунікативної культури в публічному управлінні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в роботі положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

- науково-дослідній діяльності – як основа для подальшого використання засобів естетики в публічному управлінні;

– правозастосовчій діяльності – для підвищення кваліфікації публічних управлінців та посадових осіб органів місцевого самоврядування;

– навчальному процесі – при розробленні нових та оновленні існуючих навчальних курсів за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування».

Опис структури роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 83 сторінки. Список джерел містить 53 найменування.

РОЗДІЛ 1

ЕСТЕТИКА ЯК НАУКА ПРО СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЛЮДИНИ

1.1 Загальна характеристика естетики

Надзвичайна актуальність моральної проблематики, яка характерна для сьогодення, обумовлює інтерес до всіх аспектів її етичного дослідження. Девальвація моральних цінностей як очевидний сьогодні сумний результат розвитку нашого суспільства визначає необхідність відновити призупинені культурні традиції, реалізувати пріоритет загальнолюдського, що в деякій мірі залежить від нашої здатності розібратися в специфіці історичного становлення моралі і етичної рефлексії. Ця здатність (або, в крайньому разі, прагнення до її набуття) повинна бути притаманна будь-якій розвинутій особистості, через це вища освіта без вивчення морального досвіду людства буде неповною.¹

Естетика (від грецьк. *aishetikos* – чуттєвий, здатний відчувати) – наука про становлення й розвиток чуттєвої культури людства. Перша частина естетики – естетичне як вияв ціннісного ставлення людини до дійсності. Розглядає природу, специфіку і творчий потенціал естетичного, а також категорії естетики: гармонія і міра, прекрасне і потворне, піднесене, героїчне, низьке, трагічне та комічне, естетичне. Друга частина досліджує художню діяльність людини, її структуру та функціональну своєрідність, природу художнього таланту, видову, жанрову, стильову самотність мистецтва тощо.

Важливе місце в естетиці займає мистецтво як вид естетичного пізнання та естетичної діяльності. Найважливішою естетичною ознакою

¹ Кандагура К.С. Комунікативні проекти в умовах інформаційного суспільства: вітчизняні та зарубіжні моделі / К.С. Кандагура // Науковий вісник Академії муніципального управління : зб. наук. пр. – Серія : Управління. – 2015. – Вип. 1.

мистецтва є те, що в процесі художньої творчості митець створює естетичну цінність – твір мистецтва.

Свідома цілеспрямована діяльність митця поєднується з творчою розумовою діяльністю людини, яка сприймає твір. Завдяки цьому вдосконалюється внутрішній світ людини, пробуджується інтерес до творчості, гармонізація суспільства і міжлюдські стосунки.²

Впродовж віків естетика виступала і як «наука про прекрасне», і як «наука про досконале», і як «наука про закони розвитку мистецтва». Одні дослідники цієї проблеми доводили органічний зв'язок естетичного та художнього, інші ж намагалися це заперечити. До сфери естетичного належать: естетичні властивості, естетичні зв'язки, естетичні явища, естетичні процеси. А до сфери мистецтва – художня практика, художні твори як її результати, а також процес сприйняття цих творів. Варто зауважити, що естетична свідомість формується й на основі сприйняття творів мистецтва, а художня творчість є естетичною. Тож твори мистецтва є естетичним явищем, а їх художнє сприйняття – процес естетичний. Отже, естетичні властивості та явища належать до предмета мистецтва та відображаються в системі художніх образів різних видів мистецтва. Більше того, естетичний компонент свідомості людини як своєрідне естетичне явище відіграє одну з провідних ролей як у процесі створення художніх творів, так і в процесі їх сприйняття. Як і будь-яка наука, естетика має власні предмет та об'єкт.

Об'єктом естетики є та частина дійсності, що потрапила в коло пізнавальної діяльності людини, котра оцінює її за законами краси. На думку дослідників, естетичним є все те, що задовольняє естетичні потреби та викликає потребу в прекрасному. Тож до пізнання естетичного ми йдемо через осмислення почуття прекрасного. Пізнання й оцінка естетичного суто раціональними шляхами – неможливі.

² Климаська Л. Д. Комунікативні технології моделювання політичного простору в демократичному суспільстві // III міжнародна конференція «Розвиток демократії та демократична освіта в Україні», 2005. – Режим доступу: www.democracy.kiev.ua/publications/collections

Предметом естетики є ті аспекти реальної дійсності, що відображаються в її поняттях, категоріях і законах. Естетичні категорії та закони ґрунтуються на естетичних властивостях, явищах і зв'язках.³

Естетичні властивості – це естетичні потреби, естетичний смак, естетичний ідеал і все прекрасне в дійсності та мистецтві. Естетичні явища – це, зокрема, трагічне й комічне. Вони є одночасно й категоріями естетики, й формою прояву зіткнення добра та зла, відносин між людьми і суспільством, стосунків між людьми в суспільстві, людини та природи, людини й різних соціальних груп і спільнот: партій, націй, класів та ін. Естетичні процеси – це діяльність зі створення естетичних цінностей митцями, їх сприйняття іншими людьми, а також естетичне відношення людини до навколишньої дійсності. Естетичні зв'язки – це взаємозв'язок естетичних потреб і естетичних почуттів; естетичних потреб та естетичних ідеалів; естетичного сприйняття й естетичної оцінки; естетичної оцінки прекрасного та потворного; комічного й трагічного; ідеї і художнього образу; художнього змісту та художньої форми; суб'єктивного й об'єктивного в естетичній оцінці; загального та часткового в художньому образі тощо.

Перед естетикою стоять такі завдання: ідентифікація таких понять, як доцільність, предмет діяльності та цінність як її специфічний продукт, технічні засоби, синтез та полісинтез як феномен сучасної художньої культури та ін. Водночас аналіз естетичних явищ у структурі діяльності надає можливість змістовного уточнення деяких традиційних для естетики понять та категорій, таких як «естетичний ідеал», «естетична цінність» тощо.

Крім цього, естетика повинна давати знання про те, як поводитися людині, як одягатися зі смаком, як красиво і зручно організувати своє робоче місце; сприяє розвитку духовного світу особистості та допомагає

³ Костенко Н. Метаморфози новин: від довільного знання до політичного факту / Н. Костенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 80–93.

використовувати на практиці естетичне знання. Естетика надає людині знання, формує творчі якості, потребу сприймати красу і отримувати від неї насолоду, бажання спілкуватися з мистецтвом і розуміти його. Отже, естетика, як і будь-яка наукова сфера, – це система категорій і законів, які перебувають в органічній єдності та взаємозалежності. В її основі – діяльність і взаємодія матеріальних систем як носіїв естетичних властивостей, явищ та процесів⁴

Естетика пройшла довгий шлях розвитку. Перші спроби творчо осмислити природу естетичного відношення людини до дійсності й виявити закономірності художньої творчості належить ще до часів виникнення рабовласницького суспільства.

Естетичні судження вже були в древніх літературних пам'ятках Індії, Китаю, Вавилону. Але найбільш розвиненою естетична думка вважається в античній Греції, де подібного роду знання стали невід'ємною частиною різноманітних філософських систем. У середньовіччі естетична думка розвивалась у контексті теології, в епоху Відродження естетичні погляди розроблялись у сфері художньої практики, в XVII та XVIII віках – на основі художньої критики та публіцистики. Етап німецької класичної естетики ознаменувався потребою у виділенні й систематизації уявлень, ідей пов'язаних з емоційно-чуттєвим, ціннісним ставленням людини до дійсності, природи, суспільства, мистецтва.

Це призвело до становлення самостійної науки естетики, засновником якої вважається А.Баумгартен. Він не тільки ввів у науковий вжиток термін «естетика», але й зробив першу спробу визначити місце естетики в системі філософського знання. Далі формування предмета естетики, її основних категорій і понять відбувалося під впливом різних філософських течій, напрямлень, шкіл.

⁴ Медвідь Ф. Інформаційна безпека України: виклики та загрози [Електронний ресурс] / Ф. Медвідь. — Режим доступу : nato.ru.if.ua/journal/2009-2-28.pdf.

Залишаючись невід'ємною частиною структури філософського знання, естетика активно взаємодіяла з етикою. Такий взаємовплив обумовлений тим, що в цих наук спільна направленість на людину як об'єкт морально-естетичного аналізу й носія творчого потенціалу.

Своєрідним аспектом взаємодії естетики та етики є аналіз структури естетичного почуття, яке формується на органічній єдності зовнішніх і внутрішніх почуттів людини. Особливу роль етика відіграє при аналізі художньої ролі мистецтва як складової частини предмета естетики. При вивченні специфіки сприйняття художнього витвору естетика стикається з психологією. Теоретичний інтерес цих наук є спільним у цьому колі питань, пов'язаних з визначенням специфіки естетичного почуття, процесу творчості, формування художньої обдарованості, таланту, геніальності.

Але перш за все естетика є наукою про чуттєве пізнання, позначка якого досягається за допомогою мистецтва. Через це воно займає центральне місце в структурі предмета естетики. Мистецтво багатогранне, відтворює життя в художніх образах, виражає емоційну оцінку явищ життя, слугує засобом спілкування людей, задовольняє естетичні потреби суспільства, виступає сильним засобом виховання.⁵

Чуттєве пізнання охоплює різні сторони дійсності: природу, суспільство, людину і її діяльність у найрізноманітніших життєвих сферах. Такі можливі естетичні відношення (почуття, переживання, насолоди) належать до загального поняття «естетичного», природу якого також вивчає естетика. З естетичним пізнанням світу невід'ємно пов'язана художня дійсність. Але це не означає, що слід ототожнювати естетичне і художнє, так як, по-перше, естетика охоплює на багато більше коло явищ, ніж художнє, перше стосується всієї діяльності, друге – тільки мистецтва. По-друге, у

⁵ Королько В., Некрасова О. Зв'язки з громадськістю. Наукові основи, методика, практика. – К.: Києво-Могилянська академія, 2009.

мистецтві виявлений не тільки естетичний початок – він має і пізнавальну, і моральну, і ідейнополітичну, і інші сторони.

Естетика, не будучи наукою про норми має в собі знання нормативного характеру, володіє системою типологічних понять – категорій. Їх використання при аналізі процесу естетичного освоєння дійсності дозволяє різнобічно пізнавати й перетворювати її за законом краси.

Спираючись на філософську методологію, естетика виробила свої методи, серед яких у якості головних слід виділити історизм і структуризм. Перший має на увазі дотримання трьох найважливіших умов:

- розгляд явищ у їх розвитку;
- розгляд зв'язку даного явища з іншими;
- вивчення історії у світлі досвіду сучасності.

Другий дає можливість розглянути художній витвір як певну систему, яка складається з багатьох елементів й яка керується закономірним зв'язком. Структурний метод базується на збиранні й аналізі різноманітних фактів, зіставлення їх повного переліку, встановленні між ними, побудові системи й створенні єдиного цілісного об'єкта дослідження. Цей метод є додатковим у відношенні до історичної методології.

Розгляд предмету й структури естетики дає можливість розкрити її функції, найважливішими з яких є світоглядна, методологічна, гносеологічна, пізнавальна, формотворча та ін.⁶

1. Світоглядна функція естетики полягає у формуванні цілісної системи ідейно-естетичних принципів, які художник втілює в образ. Світогляд є направляючим творчості, таланту; сприяє розумінню їх законів; теоретично узагальнює художню практику.

⁶ Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації: Закон України від 15.12.2015 року із змінами, внесеними згідно із Законами № 2051-VIII від 18.05.2017, ВВР, 2017, № 26, ст.296 № 2578-VIII від 02.10.2018, ВВР, 2018, № 44, ст.356} // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/917>

2. Методологічна функція розкривається в основних принципах об'єктів, які визначають способи їх дослідження.

3. Гносеологічна (пізнавальна) функція дозволяє оволодіти головними властивостями й законами розвитку естетичних явищ, познайомитися з естетичними концепціями, а за допомогою художньої мови накопичувати й передавати знання наступним поколінням, завдячуючи чуттєвому сприйняттю розширювати межі пізнання.

4. Формуюча (виховна) функція сприяє формуванню естетичних поглядів, ідеалів, уявлень, допомагає орієнтуватися у світі естетичних цінностей, виробляє ціннісні уявлення, якими люди керуються у своїй практичній діяльності.

Естетичне є не тільки висхідною категорією естетики як науки, але й визначаючою її предмет у всіх проявах: естетичне почуття, естетичне ставлення, естетичний смак, естетичний ідеал, естетична свідомість, естетична діяльність.⁷

У сучасній естетиці в категорію «естетичного» закладені наступні фундаментальні ідеї:

- про динамічну єдність універсального розвитку людської діяльності та законів краси;
- про взаємодію розвитку виробничих сил і багатства людської природи як мети;
- про взаємозалежність розвитку індивіда і його духовного світу й практичного ставлення до дійсності;
- про особливості творчої праці в умовах необхідності та свободи. Таке розуміння сутності естетичного дає можливість по-новому підійти до

⁷ Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації: Закон України від 15.12.2015 року із змінами, внесеними згідно із Законами № 2051-VIII від 18.05.2017, ВВР, 2017, № 26, ст.296 № 2578-VIII від 02.10.2018, ВВР, 2018, № 44, ст.356} // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/917>

рішення багатьох теоретичних питань, особливо таких, як природа творчих здібностей людини, сутність творчості, походження мистецтва і його зв'язок з продуктивною працею, ставлення мистецтва до дійсності, його естетичні функції.

Процес естетичного розуміння світу, який являє собою комплексне соціальне явище, протікає в різноманітних формах і різних сферах життєдіяльності людей. А естетика є тією наукою, яка відображає цей процес у системі категорій, понять, критеріїв, принципів. Основними серед їх є категорії прекрасного і потворного, возвеличеного і низького, трагічного і комічного. Кожній з їх відповідають певні явища, ситуації. Ці категорії не є „вродженими» формами сприйняття людиною дійсності, вони склались у процесі соціального розвитку суспільства. У кожній з них відтворюються найсуттєвіші естетичні сторони й особливості оточуючого нас світу. Прекрасне існує в природі й суспільному житті, у матеріальній і духовній діяльності людини. Це одна з найбільш загальних і широких категорій естетики.

Прекрасним є те, у чому знаходяться у своїй гармонічній єдності форма й зміст, те, що ціленаправлене, досконале.

Разом з тим при естетичній оцінці предметів дійсності як прекрасних необхідно враховувати не тільки те, чи відповідає їх форма змісту, але і який характер змісту, так як тільки при позитивному значенні об'єктивних властивостей предметів й явищ останні будуть прекрасними.

Прекрасне в природі пов'язане з закономірністю природних явищ. Прекрасне в праці проявляється в її вільному характері, у постійному вдосконаленні. Прекрасне в суспільному житті – це справедливі соціальні відносини. Прекрасне в мистецтві – це життєва правда, ідейність, гуманізм, проявлені в у високохудожньому стилі.

З прекрасним тісно пов'язане „возвеличень», яке характеризує естетичну цінність предметів й явищ, які володіють у певній мірі позитивною значимістю. Уявлення про «возвеличень» у природі пов'язують з

різноманітними проявами прекрасності її явищ, які викликають почуття захоплення, (наприклад, безмежні простори неба й моря, величність гір, величні ріки й водоспади, величні (прекрасні) явища природи – буря, гроза, північне саяво та ін.).⁸

У суспільному житті возвеличене проявляється у видатних діяннях, які слугують справі суспільного прогресу. Ці звершення й подвиги оспівуються в мистецтві за допомогою таких жанрів, як ода, гімн, ораторія, героїчна трагедія та ін. До возвеличеного неопосередковано прилягає героїчне. Але при цьому ототожнення цих двох категорій неправомірне, бо якщо видатні результати досягаються без подолання супротиву й найбільших жертв, це – возвеличене, а не героїчне.

Антиподами прекрасного й возвеличеного є потворне й низьке (нище). Потворне виступає як порушення єдності змісту й форми й відтворює неможливість чи відсутність досконалості. На відміну від спотвореного чи некрасивого, потворне являє собою не просте заперечення краси, а в негативній формі містить уявлення про позитивний естетичний ідеал і виражає приховану вимогу чи бажання відродження цього початку.

Потворне здійснює свої естетичні функції тільки у зв'язку з іншими категоріями. Так, у формі спотвореного воно присутнє в комічному (карикатура), у формі жахливого – у возвеличеному й трагічному. Низьке (нище) відтворює достатньо негативні явища дійсності й властивості суспільного й індивідуального життя, які викликають емоційно-естетичну реакцію (презирство й відразу). У якості проявів низького в суспільному житті можна розглядати такі соціальні явища, як війна, експлуатація, обмеження прав і свободи особистості.

⁸Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України [Електронний ресурс] : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 01.03.2014 р. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001525-14>.

Як прояв низького сприймаються вчинки людей: підлість, обман, зрада, наклеп, а також вади: алкоголізм, розбещеність, наркозалежність та ін. Трагічне відображує наявність глибоких об'єктивних протиріч, які виникають у процесі взаємодії свободи та необхідності, що супроводжуються людськими стражданнями, смертю, втратою важливих для життя цінностей.

Поняття трагічного часто ототожнюється з стражданнями або смертю, здатними викликати співчуття. Але в даному випадку мова йде лише про одну форму трагічного – про жахливе. З естетичної точки зору об'єктивно трагічним є страждання чи загибель, які мають суспільне чи загальнолюдське значення. Через трагічне, як правило, стверджується ідеал прекрасного. Це, наприклад, сміливий, героїчний протест проти соціального зла, захист справедливості, принципів честі, свободи в таких обставинах, коли обставини, зло сильніші необхідних вимог. Звідси трагічна розв'язка – за загибель героя, у якого почуття обов'язку перебільшує інстинкт самозбереження й прагнення до особистого благополуччя

Особливо яскраво трагічне розкривається в драматургії, яка створила особливий жанр – трагедію, у якій відображаються найбільш важливі сторони й способи показу трагічних моментів у житті людини. Комічне – одна з основних категорій естетики, яка слугує для визначення й оцінки тих соціальних явищ, нормів, звичаїв, діяльності й поведінки людей, які повністю чи частково не відповідають, суперечать об'єктивній закономірності суспільного розвитку, естетичного ідеалу прогресивних суспільних сил, а через це викликають осуд у формі висміювання.

Несерйозне наслідування серйозного, нерозуміння безглуздості своїх прагнень, підтримка тих понять, відносин у житті, які історично застаріли й не відповідають новим суспільним прагненням й ідеалам, - все це робить поведінку смішною, безглуздою, ставить тих, хто їх наслідує, у смішне становище. Багатообразність проявів комічного в житті обумовлює різні форми його відображення в мистецтві.

1.2 Історія становлення естетики як науки

Становлення перших естетичних уявлень слід співвіднести з тим значенням, якого давньогрецька філософія надавала людським почуттям загалом. Аналіз їх, спроби класифікувати, виявити протилежні чуттєві сили є важливими складниками філософських поглядів Піфагора, Алкмеона, Емпедокла, Теофраста. Ґрунтуючись на їхніх міркуваннях щодо природи почуттів, можна було вже досить переконливо диференціювати почуття прекрасного чи потворного, трагічного чи комічного. Отже, склавшись у надрах загальнофілософської традиції, естетика «вибудовувала» власний предмет, відображаючи і надбання, і прорахунки давньогрецької філософії.⁹

Перші спроби використати почуття як основу для осмислення певних естетичних явищ пов'язані з піфагорійцями — філософською школою, заснованою Піфагором у VI ст. до н. е. Піфагор ототожнював поняття гармонія, досконалість, краса, а основою гармонії вважав число. Гармонію чисел піфагорійці знаходили навіть у розташуванні планет. Серед видів мистецтва найвищим носієм гармонії проголошувалася музика. При цьому наголошувалося на чуттєвій природі цього мистецтва, зв'язку його зі слуховою здатністю людини.

Значний інтерес становить творчість засновника егейської філософської школи Ксенофана. Він був мандрівним поетом, його філософські ідеї мали естетичний характер. Свідченням цього є, передусім, віршована форма викладу матеріалу: філософські твори є водночас зразком поезії VI ст. до н.е. При цьому, Ксенофан намагався визначити роль почуттів у житті людини, які формують лише «приблизну» думку. Ксенофан негативно ставився до поетів, які прославляли міфічних героїв і нехтували

⁹ Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [Текст] : [Закон України : від 09.01.2007 р. № 537-V: офіц. текст : за станом на 12 лютого 2007 року]. – К. : Офіційний вісник України, 2007. – № 8. – С. 273.

життям звичайної людини. Він був переконаний, що «не слід оспівувати боротьбу титанів, гігантів і кентаврів — вигадки минулих часів», а треба звеличувати тих, хто «виявляє пам'ять і постійність стосовно добродійності».

Заслуговує на увагу погляд Алкмеона, видатного лікаря і натурфілософа V ст. до н. е. Вважається, що Алкмеон був першим ученим Давньої Греції, який розмежував мислення і відчуття та стверджував, що сприймання — це складний процес руху від почуттєвих нервів до органів чуття і далі — до мозку.

Почуття були об'єктом теоретичного інтересу й Емпедокла (бл. 490 — бл. 430 рр. до н. е.). На його думку, нижчим рівнем почуття є відчуття, які підвладні принципіві «подібне пізнається подібним». А сама єдність «відчуття — почуття» вже формує більш широкі сили — Любов і Ворожнечу. Ці сили Емпедокл розглядає як нематеріальні, але просторово визначені. Поперемінність переваги тієї чи іншої з них зумовлює циклічний перебіг світового процесу. Отже, Емпедокл не лише продовжив попередню традицію вивчення природи і значення почуттів, а й закріпив поняття катарсису, наголошуючи на морально етичній природі процесу очищення.¹⁰

У III ст. до н. е. теорія почуттів набула завершеного для того часу викладу у працях видатного давньогрецького вченого, філософа Теофраста, яскравого представника перипатетичної школи. Почуттєва спрямованість поглядів філософа властива його дослідницьким працям «Про відчуття», «Етичні характери» та «Про благочестя». В арсеналі аргументацій щодо ролі почуттів в історичному процесі формування предмета естетичної науки привертає увагу і принцип «золотого перетину» — геометричне, математичне співвідношення пропорцій, при якому ціле так само співвідноситься зі своєю більшою частиною, як більша частина з меншою.

¹⁰ Іванов В. Ф. Соціологія масової комунікації : навчальний посібник. — К. : Центр вільної преси, 1999. — 212 с.

Цікаво й те, що становлення естетичного знання не пов'язане з якимось конкретним регіоном чи країною, а властиве як давньогрецькій філософії, так і філософії Китаю, Індії, арабомусульманських країн, Візантії тих далеких часів.

Наголошуючи на ролі почуттів у становленні предмета естетики, не слід забувати, що вже з V ст. до н. е. почуттєво споглядальний підхід до дійсності, панування космологізму (сприймання космосу як втілення гармонії, краси) дедалі помітніше поступаються місцем загостренню інтересу до самої людини, яка здатна пізнавати і освоювати навколишній світ.

Отже, виникає потреба виробляти й осмислювати загальні поняття, систематизовувати пізнане. Водночас то був складний і суперечливий період у соціально-політичному житті Давньої Греції — війни з Персією, боротьба аристократії з демократичними тенденціями, конфлікти між полісами. І цілком природньо, що життя вимагало осмислення тих культурно-соціальних зламів, які трансформували давньогрецьку філософію у принципово нову площину.

Можливо, саме це було поштовхом для народження плеяди яскравих мислителів. Особливе місце серед них належить Сократові (470/469 — 399 рр. до н. е.). У своїх теоретичних поглядах Сократ спирався на політикоетичну основу, на спроби визначити поняття добра і зла. Критикуючи афінську демократію, Сократ наполягав на передачі влади кращим, тобто високоморальним представникам суспільства. Висока мораль, у його розумінні, має бути запорукою справедливості, чесності, шляхетності людини. Беручи за основу принцип доцільності, Сократ намагався розкрити співвідношення між етичним і естетичним, прекрасним і корисним. Філософ оперував поняттям калокагатія (поєднання давньогрецьких слів прекрасний і добрий (досконалий)). Слід наголосити, що це одне з головних понять античної естетики, яке означало гармонію зовнішнього і внутрішнього, своєрідну умову краси індивіда.

Арістотель інтерпретував калокагатію як гармонію зовнішнього і внутрішнього. При цьому під внутрішнім він розумів мудрість, яка, на його думку, приводить людину до глибокого усвідомлення єдності краси й добра, естетичного й морального, тобто до гармонії, що має стати нормою існування людини: Якщо людина не здатна сягнути такої довершеності, то вона повинна принаймні че-рез самовдосконалення тяжіти до цього. Варто зауважити, що добре окреслену сутність принципу калокагатії давньогрецьке мистецтво намагалось втілювати в життя своїми творчими набутками.¹¹

Естетичні погляди Сократа дістали творче продовження у філософській концепції видатного представника античної філософії Платона (427—347 до н. е.) Естетична спадщина його пов'язана з дослідженням природи сприйняття прекрасного, джерел талановитості, проблем естетичного виховання. Особливу увагу філософ приділяв вивченню мистецтва.

Це пояснюється, зокрема, тим, що мистецтво відіграло особливу роль у житті Афін V—IV ст. до н. е. Афінська демократія домоглася права на безкоштовне відвідування театру, всенародною повагою користувалася творчість поетів і музикантів. Продовжуючи традицію Сократа, Платон пов'язував вплив мистецтва з процесом формування морального світу людини: воно виховує як позитивні, так і негативні якості. Філософ розширив естетичну проблематику. В його теоретичних діалогах є думки про відносність краси, про шляхи досягнення абсолютно прекрасного. І хоч абсолютно прекрасне існує у вигляді ідеї, зате сама можливість руху від простого до складного в становленні прекрасного відкривала шляхи до майбутніх теоретичних досягнень у галузі естетичного.

Саме з ім'ям Платона пов'язані ті суперечності у порушенні й розв'язанні певних естетичних проблем, які в майбутньому не лише відобразились у численних дослідженнях, авторських інтерпретаціях

¹¹ Зражевська Н. І. Комунікаційні технології: лекції / Н. І. Зражевська. — Черкаси: Брама-Україна, 2010. — 224 с.

конкретних термінів, понять, а й ставали у різні історичні періоди основою для формування нових філософських концепцій. Так, у діалогах «Іон», «Держава» Платон захоплюється, з одного боку, «божественною» силою митця, а з іншого — свідомо принижує його через відсутність утилітарних (практично корисних) наслідків діяльності. На думку Платона, не поетові, а лікарю чи ремісникові слід надати перевагу, бо їхня діяльність практично значуща. Проблема ролі мистецтва в духовному розвитку людини, формуванні її почуттєвої культури ще теоретично не сформована, а на рівні ототожнення художньої і ремісницької діяльності мистецтво втрачає свою самобутність і самоцінність. Порівнюючи Бога, поета, рапсода і глядача, Платон відводить поетові роль посередника, який від Бога передає благо людині. Це функція формальна, вважає філософ, отже, високий зміст творчості втрачається.

Для культури країн Стародавнього Сходу властиві традиційність і консервативність. Ці ознаки час від часу догматизувались: упродовж тисячоліть відтворювалися ті самі форми в економічній, соціально-політичній і культурній галузях. (До переліку країн Сходу відносимо Індію, Китай, арабомусульманські країни.) Індія.

Перший індійський трактат естетичних роздумів «Натья Шастра» був відомий у I ст. н. е. Його можна віднести до перших спроб аналізу психології творчості, адже тут порушено проблеми виховання актора, висвітлено питання художньої майстерності. Пізніше були написані теоретичні коментарі до цього трактату, що вже мали без-посередній вихід на естетичну проблематику. Йдеться про розробку поняття *раса* (естетичне переживання), розгляд власне естетичного переживання, а також життєвої емоції — *бхава*. На життєвих емоціях ґрунтується естетичне переживання, тобто *бхава* може викликати до життя *раса*, а стан *раса* — це вихід у стан надіндивідуальний.

Естетичне переживання зумовлюється емоційним станом попередніх поколінь і вплітається у складний ланцюг перевтілень живих істот. Так діє закон — карма. Переживання *раса* можна довести до містичного екстазу, а

через нього досягти етичної досконалості. Отже в теорії індійського варіанту наголошено на єдності естетичного й етичного аспектів.¹²

В історії естетики Китаю виокремлюють кілька періодів. Перший охоплює VII ст. до н. е. — III ст. н. е. У цей час естетика ще не стала самостійною наукою і її розвиток був зумовлений традиціями китайської філософії. Обираючи філософську позицію, китайська естетика наголосила на поняттях досконалість, довершеність. Кожна сфера людської діяльності мусить бути доведена до рівня високого мистецтва. Отже, майже всі види діяльності начебто несли на собі відбиток естетичного.

Нині, оцінюючи надбання Давнього Китаю, фахівці іноді вживають поняття «тотальний естетизм». На нашу думку, так не варто характеризувати естетичну орієнтацію жодної тогочасної країни. Становлення естетики Китаю пов'язують з ім'ям Конфуція (551—479 до н. е.), естетичні погляди якого переплітаються з педагогічними ідеями і, як наслідок, у цьому найпереконливішою видається запропонована філософом система виховання, зокрема естетичного. На думку Конфуція, виховання потрібно починати з поезії, а закріплювати знання людини послідовним вивченням правил «лі» (за китайською традицією, це — доброчесність, знання елементарних норм етикету).

Одним із найвагоміших чинників естетичного переживання й естетичного виховання в давньому Китаї є природа. Ця традиція збереглася до наших днів. І нині особлива чутливість до природи, її культивування є ознакою далекосхідної культури.

Розглядаючи естетичну культуру арабо-мусульманських країн, слід враховувати специфіку ісламу. Суворість мусульманської релігії (заборона зображувати Бога, людину, тварин) не залишала місця для естетизму, який завжди був притаманний країнам сходу. Іслам наголошує на значенні передусім етичних поглядів та етичного виховання людини.

¹² Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. – К. : Освіта, 1999. – 351 с.

Культ релігійної етики переростав у догматизм, змушував дотримуватися певних ритуалів. Ця традиція зумовлювала другорядну роль естетичного чинника, і саме ця причина призвела до того, що у філософській традиції арабомусульманських країн бракує послідовно викладеної естетичної теорії. Щодо естетичного навантаження, то його несе в собі арабське мистецтво, зокрема лірична поезія, архітектура, ужиткове мистецтво. Їх розвиток свідчить про інтенсивне духовне життя і своєрідність естетичного бачення світу.

Найвищого розквіту візантійська естетика досягла в IV—VI ст. Спираючись на надбання естетики античності, зокрема на основні ідеї неоплатонізму Плотіна і Прокла, візантійська школа набула рис самобутності й оригінальності. Пізніше саме естетика Візантії стала підґрунтям середньовічної естетики й активно впливала на художню культуру Європи, Київської Русі, Грузії, Вірменії. Естетична проблематика послідовно розроблялася Григорієм Ниським, Іоанном Златоустом, Псевдо-Діонісієм Ареопагітом.

Варто зазначити, що їх цікавили не лише проблеми краси і прекрасного, вжетадиційні для естетики того часу, а й проблеми образу, символу, значення слова, його внутрішній зміст. Велика увага приділялася також аналізу ролі кольору, звуку в становленні художньої цінності твору мистецтва. Визначивши Бога як джерело краси, візантійці почали розробляти ідею універсуму — системи образів, символів, знаків, що пов'язують людину з Богом. При цьому наголошувалося передусім на почуттєвій природі людини, яка повинна мати високий рівень розвитку культури сприймання кольору, звуку, відчуття форми предмета.

В історії естетичної науки перша половина XVIII ст. має особливе значення: в 1750 р. вийшов друком перший том теоретичного трактату «Естетика», автором якого був німецький філософ і теоретик мистецтва Олександр Готліб Баумгартен (1714—1762). Спираючись на грецькі поняття ейсетикос, естаномай, естаноме, естесі, Баумгартен увів новий термін —

естетика, окресливши цим самостійну специфічну сферу знання. Постала потреба виокремлення в самостійну науку певних уявлень, знань, ідей, пов'язаних з емоційним, чуттєвим, ціннісним ставленням людини до дійсності, природи, до суспільства, мистецтва.¹³

Це було свідченням накопичення нових знань, які вже не могли розвиватися в межах загальнофілософської теорії і традиційних мистецтвознавчих уявлень. О. Баумгартен як філософ стверджував, що гносеологія має дві форми пізнання — естетику й логіку. Естетика пов'язана з «нижчим», тобто чуттєвим, а логіка — з вищим, тобто ін-телектуальним пізнанням. Логіка вивчає судження розуму і веде до пізнання істини. Естетика пов'язана із розумінням смаку і пізнає прекрасне. О. Баумгартен широко використовував поняття прекрасного, однак предмет естетики він не визначив через ідею прекрасного.

. Баумгартен визначив предмет естетики через поняття досконале: «...Естетика — це наука про досконале у світі явищ, про досконалість чуттєвого пізнання й удосконалення смаку». Коли Баумгартен зосередив увагу на терміні «досконале», то виявилось, що це поняття вже було об'єктом теоретичного інтересу в естетиці минулого. Так, у праці «Метафізика» Арістотель ототожнював досконале з прекрасним, прекрасне визначено філософом як позитивне досконале. У східних культурах також простежується тяжіння до ототожнення досконалого й естетичного.

Таким чином, у концепції Баумгартена стався поділ предмета науки на дві частини: одна тяжіє до філософського знання, а друга — до мистецтвознавства. Ця тенденція міцно закріпилася в науці, вона існує й понині, змушуючи нас порушувати питання про двопредметність естетичної науки. Відтак це є свідченням як теоретичної, так і структурної складності предмета естетики.

¹³ Закон України «Про національну безпеку України» // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

Безпосередній інтерес до широкого кола естетичних проблем виявили Кант, Фіхте й Гегель. Іммануїл Кант (1724—1804) переконаний, що тільки людина може бути ідеалом краси, тільки людство «може бути ідеалом досконалості»¹. Отже, знову поняття досконалість висувається як важлива координата формування гармонії, ідеалу. Естетичні погляди І. Канта органічно пов'язані із принципами «критичної філософії», обґрунтованої ним в останні десятиліття життя у працях «Критика чистого розуму» (1781), «Критика практичного розуму» (1788).¹⁴

Розробляючи принципи «критичної філософії», І. Кант висунув ідею про непізнані «речі в собі» й розпізнані явища, які створюють сферу нескінченного можливого досвіду. Він визначив два види пізнання: апіорне (до досвідне) та емпіричне. Перше спирається на свідомість, отже, сягає істини, друге пов'язане з відчуттями і не вважається достеменним, науковим. Теоретичні здобутки «критичної філософії» відобразилися в розробці естетичних проблем у працях «Критика здатності судження» (1790) та «Антропологія з прагматичного погляду» (1798). Особливої ваги набула кантівська ідея естетики як критики смаку, який органічно пов'язаний з оцінкою. У праці «Критика здатності судження» І. Кант розробляє механізм естетичного оцінювання, висуває принципово важливу тезу про безсторонність естетичного судження.

Принципово нової спрямованості естетичні проблеми набувають у теоретичній спадщині Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля (1770—1831). У вступі до лекцій з естетики Гегель зауважив, що предметом цієї науки має бути «царство прекрасного», яке інтерпретується ним як «сфера мистецтва, або, ще точніше,— художньої творчості».

¹⁴ Горбань Ю.О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення / Ю.О. Горбань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/04/20.pdf>.

Слід пам'ятати, що Гегель взагалі негативно ставився до терміна «естетика» і вважав за доцільне замінити його на термін «філософія мистецтва» або «філософія художньої творчості». Гегель увів до визначення предмета естетики поняття прекрасне, яке в його ж концепції обмежувалося мистецтвом. Отже, зв'язок предмета естетики з «царством прекрасного» звужував саму науку, замикав її лише на тих проблемах, які можна було ототожнити з поняттям прекрасного. Безпосередній зв'язок тільки з проблемами мистецтва відтинав від предмета естетики все, що перебувало поза мистецтвом.

Розвиток посткласичної естетики пов'язаний з іменами Ф.Шеллінга, А. Шопенгауера, О. Конта, К. Маркса, С. К'еркегора. У контексті гегелівських ідей і завершення естетикою Гегеля класичного періоду розвитку цієї науки на особливу увагу заслуговує філософсько-естетична позиція Фрідріха Вільгельма Йозефа Шеллінга (1775—1854), зокрема прочитані ним в Ієні та Вюрцбурзі лекції з філософії мистецтва, в яких він аргументує думку про художню творчість і естетичне споглядання як найвищі ступені розвитку абсолюту. Шеллінгу був близький романтико-іраціональний погляд на світ, що дає право говорити про цього філософа як про спадкоємця сієнських романтиків, зокрема Ф. Шлегеля і Новаліса.

Усвідомлюючи складність, неоднозначність і суперечливість суджень Шеллінга, не можна не визнати силу їх впливу на світорозуміння інтелігенції Європи у другій половині XIX ст., а також у XXст. Відображення шеллінгіанства знаходимо в естетичних концепціях Фейєрбаха, Шопенгауера, К'еркегора, Фрейда й Бергсона. Естетичні погляди німецького філософа Артура Шопенгауера (1788—1860) ґрунтувалися на аналізі кількох проблем, серед яких найпоспідовніше опрацьована проблема видів мистецтва. Щодо проблеми предмета естетики, то в розмірковуваннях філософа вона порушена опосередковано, а саме — через проблему мистецтва.

Водночас і ця проблема існувала в контексті доволі суперечливих симпатій і антипатій Шопенгауера. Визнавши філософію Платона, Епікура, Гельвеція, Канта, неодноразово звертаючись до Гете, Шопенгауер називає концепції Фіхте, Гегеля, Шеллінга «філософією старих баб».

У такій суперечливій філософській площині орієнтиром щодо естетикомистецтвознавчих ідей Шопенгауера може бути його суто життєве кредо: «Кожний день є маленьке життя: кожне пробудження і вставання — маленьке народження; кожний свіжий ранок — маленька юність; кожне приготування до сну і засинання — маленька смерть» .

На думку філософа, мистецтво може відповідати кожному із зазначених вікових і психологічних станів людини, адже мистецтво — це завжди новий і по-новому створений світ. Шопенгауер не міг прийняти попередні концепції мистецтва, бо, на його думку, потрібно передусім враховувати властивості інтелекту, що позначаються на довколишньому світі, на світі явищ, який, власне, є світом ілюзій, світом магії та чар.¹⁵

Посткласична естетика знайшла своє повне й завершене вираження в естетиці марксизму, що виник на теренах світової культури і певною мірою враховував досягнення попередньої філософської, економічної, соціальної думки. Свідомий інтерес до здобутків гуманітарних наук, зокрема етики, естетики, теорії та історії мистецтва, дав марксизму змогу відтворити доволі повну картину руху творчої активності людини від міфо-символічного бачення світу до становлення соціального роману XIX ст.

Одним із найвизначніших мислителів XX ст. є Мартін Хайдеггер (1889—1976), філософська творчість якого розглядає теми філософії буття, історії західноєвропейської цивілізації, гуманізму, сутності мислення, природи художньої творчості, філософії мови. За думкою Хайдеггера, філософія займає середнє місце між поезією і наукою, не підпорядковується ні тому, ні іншому засобові мислення.

¹⁵ Королько В., Некрасова О. Зв'язки з громадськістю. Наукові основи, методика, практика. – К.: Києво-Могилянська академія, 2009.

Філософ поставив у центр своєї уваги проблеми співвідношення людини і техніки, мислення і художньої творчості. Хайдеггер наполегливо підтверджує тезу про те, що «атомна бомба вибухнула вже в поемі «Парменида», тобто що західна цивілізація, яка обрала шлях розвитку, заснований на експлуатації природи, прискоренні технологічного прогресу, не коригується моральними нормами, була закладена вже в найперших — античних — філософських системах Заходу, що протиставили суб'єкт й об'єкт.¹⁶

Тема відношення художника і маси, юрби стає лейтмотивом міркувань видатного іспанського філософа Хосе Ортеги Гассета (1883—1955). Він ринувся створити філософію нового типу, що не придушє звичайної людини своїм догматизмом, категоричністю і науковістю, а максимально до нього наближена, що допомагає йому в повсякденному житті. Ортега категорично не приймав сучасного йому буржуазного суспільства з його тенденціями до нівелювання особистості, здрібніння культури, із контурами суспільства споживання з його масовою культурою, девальвацією цінностей класичного мистецтва, дегуманізацією.

Ортега спрямований до зберігання особистості, необхідності виробити новий менталітет, інше ставлення до культури, інші психологічні моделі, а також моделі поведінки, що відповідають реаліям ХХ ст. Коло філософських інтересів Ортеги було надзвичайно широке, але головні його пошуки зосередилися навколо естетичних проблем, соціологічних і власне екзистенціальних, тобто проблем окремої особистості, її взаємовідносин із навколишнім світом, з іншими людьми.

Перетворення в 1960—1970ті рр. у контексті масової культури мистецтва у видовище, у розвагу супроводжувалося виникненням множини різноманітних проявів попарту: «нової реальності»; «кінетичного мистецтва»

¹⁶ Костенко Н. Метаморфози новин: від довільного знання до політичного факту / Н. Костенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 80–93.

(мистецтва об'єктів, що рухаються); хеппенінгу (демонстрації дії з предметами), що виник на базі «мистецтва дії» (ташизму); «мінімального мистецтва» і т. п. форм репрезентації масових комунікацій, що призвели до втрати змісту унікальності й одиничності твору мистецтва. Ця ситуація втрати мистецтвом свого старого традиційного змісту осмислюється культурологами, філософами і мистецтвознавцями як явище модернізму (франц. *modernisme*, від лат. *moderne* — новітній, сучасний).

Історично провісником модернізму явилось мистецтво авангарду, генетично пов'язаного з періодом творчих експериментів рубежу XIX—XX ст., початих імпресіонізмом. Тому нерідко модернізм хронологічно зв'язують із появою імпресіонізму, що не виглядає, безумовно, правильним. Скоріше, якщо прийняти дане Х. Ортегою і Гассетом визначення модернізму як нового мистецтва, що «складається цілком із заперечення старого», то хронологічний початок модернізму співпадає із формуванням безпредметного мистецтва. Почасти сюди можна залучити напрямки, що сформувалися під впливом постімпресіонізму — фовізм, кубізм, експресіонізм. Вони ще не заперечують остаточно старе мистецтво, але вже мають у зародку цю можливість.

Криза естетичної думки Новітнього часу пов'язана із загальним контекстом кризи європейської культурної традиції в XX ст. Вона пов'язана із тими корінними змінами у світогляді, що стали можливими після усвідомлення завершеності епохи Нового часу, девальвації відродженського типу гуманізму, глобальної екологічної кризи. Різноманітні і суперечливі естетичні концепції XX ст. свідчать про те, що людство стоїть перед проблемою складання нової картини світу, основні контури якої визначаються вже в XXI ст. Певне, туди ж сягають і узагальнюючі естетичні системи, коренями яких послужать розглянуті ідеї естетиків і художників XX століття.

Проблема місця, ролі й специфіки естетики у структурі міжпредметних зв'язків має давню і складну історію. Естетику було також приєднано до предмета філософії, а отже, її основні ідеї розвивалися в межах загальнофілософського знання. Взаємозв'язок естетики і філософії полягає в

тому, що теоретичні принципи й науковий метод естетики залежать від світоглядних позицій, методології, філософської концепції конкретного філософа або певного філософського напрямку. Така залежність простежувалася не лише у теоретиків, які йшли до естетичної проблематики, відштовхуючись від власних філософських концепцій (Платон, Арістотель, Кант, Гегель), а й у тих, хто розробляв естетику в межах мистецтвознавчої орієнтації (Леонардо да Вінчі, Буало, Лессінг).¹⁷

У боротьбі різних філософських течій, напрямів, шкіл відбувалося формування предмета естетики, її основних категорій і понять. Склавшись як частина філософії, естетика через ідею калокагатії активно співпрацювала з етикою. Відродження й інтенсивне теоретичне використання калокагативного принципу на сучасному етапі розвитку естетичної науки — далеко не єдиний приклад доцільності взаємодії естетики й етики. Обидві ці науки спрямовані на людину як на своєрідний об'єкт морально-естетичного аналізу і носія творчого потенціалу.

Безперечно, що на порубіжжі ХХ—ХХІ ст. ці науки втрачають антропоцентричні тенденції щодо розуміння ролі і значення реальної людини в цивілізаційних процесах. Однак що глибшим стає знання людини, то доцільнішим є пошук шляхів її гуманізації. Своєрідним аспектом взаємодії естетики й етики є також аналіз структури естетичного почуття, що формується на органічній єдності так званих зовнішніх і внутрішніх почуттів людини.

1.3 Естетична культура та шляхи її формування

Найчастіше під естетичною культурою розуміють сукупність естетичних цінностей, засобів їх створення та вживання. Структура

¹⁷ Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції [Текст]: Навч. посібн. / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Макименко, В. М. Желіховський. – К.: КНТ, 2006.

естетичної культури багатомірна. Вона охоплює естетичну свідомість людей, що відтворюється в ідеалах, потребах, настановах, смаках, поглядах, концепціях; естетичні моменти різних видів діяльності (у праці, побуті, під час спілкування, у суспільному житті, спорті тощо); естетичне виховання у різноманітні сфер та засобів свого прояву.¹⁸

Залежно від соціальної значущості розрізняють естетичну культуру особистості, естетичну культуру соціальної групи, естетичну культуру конкретного суспільства, естетичну культуру людства загалом. Співвідношення естетичної культури особистості та естетичної культури суспільства (або взагалі усього людства) визначається тією мірою засвоєння естетичних цінностей, якою володіє конкретна особистість. Тому естетична культура особистості – це ступінь, рівень опанування естетичною культурою суспільства. Проте естетична культура являє собою грань загальних, універсальних людських відносин і тому виступає як міра універсальності та гармонійності особистості. Ні інтелектуальний, ні емоційний розвиток особистості не може бути повним, якщо вона естетично нерозвинена.

Естетична культура забарвлює і емоції, і волю, і розум людини вмінням бачити, відчувати та створювати красу. Естетично розвинена людина ставиться до себе, до природи, до інших не як споглядач, а як людина, що відчуває унікальність та своєрідність іншого. Але парадокс естетичного ставлення до дійсності полягає в тому, що суб'єкт безпосередньо переживає свою єдність з навколишнім світом, який не протистоїть людині у своїй відчуженій об'єктивності, але відкривається як світ людини, споріднений з нею та зрозумілий їй. Лише за цієї умови можливе підвищення людської діяльності до рівня творчості. Але зміна ставлення до зовнішнього світу – це завжди і нове ставлення до самого себе, новий рівень самосвідомості. У цьому полягає величне значення естетичної культури для становлення

¹⁸ Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/>.

особистості незалежно від того, знаходить це відображення у художній творчості чи ні. У формуванні естетичної культури мистецтву належить особливе місце: за будь-яким фактом художньої творчості у будь-якому виді мистецтва, за будь-яким яскравим виявом спеціального обдарування художника та музиканта, архітектора та поета, актора та скульптора насправді лежить дещо набагато загальніше, глибше та первинніше – ставлення людини до життя. Не до мистецтва, його цінностей, їх створення та відтворення, а до самої навколишньої дійсності, яка ще не перетворена художньою творчістю, тобто ставлення до дійсності, яка створює саму можливість її естетичного освоєння. Воно може й не виявитися у спеціальній художній діяльності, а втім становить духовне багатство людини, яка володіє таким ставленням, що є притаманним кожному.¹⁹

Коли йдеться про виховання, то завжди передбачається деякий ідеал, бажана мета, до якої ми прагнемо та з якою співвідносимо вибір шляхів та засобів педагогічних впливів. Мета естетичного виховання (зрештою і самоціль суспільного розвитку) – людина, яка розкрила повноту своєї сутності, універсальна гармонійна особистість. Ідеал універсальної особистості як мета виховання передбачає її особливе відношення з універсумом (тобто зі світом як усім існуючим), внутрішню органічну причетність до нього. Така людина не відчуває себе зачиненим «Я», якому зовнішній світ (природний та соціальний) протистоїть як «не-Я». Навпаки, вона усвідомлює себе як природу, що досягла самопізнання, та наявний живий рід. На шляху такої самосвідомості людина долає відчужене до всього у житті, а значить – й відчуження своєї дійсної сутності, та може ставитися до самої себе як до істоти універсальної і тому вільної.

«Свобода, – писав Г. Гегель, – є лише там, де немає для мене нічого іншого, що не було б мною самим». Проте таке ставлення до світу та до самої

¹⁹ Проект Концепції (Основ державної політики) інформаційної безпеки України // Національна безпека і оборона. - 2001. - № 1. - С. 30.

себе властиве особистості, у якої розвинена справді людська чуттєвість, тобто естетично розвиненій особистості, що є, своєю чергою, також результатом естетичного виховання та самовиховання. Підхід до оцінки сутності естетичного виховання та його завдань був різним у кожний конкретний період людського розвитку, тобто естетичне виховання має історичний характер. Наприклад, Ф. Шіллер першим увів сам термін «естетичне виховання» та вважав його за достатню умову для докорінних соціальних перетворень, коли завдяки естетичному впливу на психіку людини можуть бути розв'язані усі, навіть найважчі, соціальні проблеми.

Історична практика показала утопічність подібних уявлень, однак це не применшує цінності естетичного виховання особистості як необхідного компонента її розвитку, отже, й усього історичного розвитку загалом. У найбільш широкому сенсі естетичне виховання розуміють як якісну зміну рівня естетичної культури об'єкта виховання, яким може бути як окрема особистість, так і соціальна група, суспільство.²⁰

Естетичне виховання в усій сукупності своїх методів, форм, засобів триває протягом усього життя людини, усуваючи суперечності у неспіввідносності між рівнем естетичної культури людства та володінням цією культурою (естетичним досвідом) окремою особистістю в кожний конкретний період її життєдіяльності.

Зміст естетичного виховання, його будова суперечливі та багаторівневі. Складність полягає насамперед у тому, що естетичне виховання, безумовно, маючи власну специфіку, є аспектом усіх інших видів виховання та у реальному виховному процесі є таким, що важко відокремлюється від них. З іншого боку, зміст естетичного виховання містить, хоча й не обмежується ними, художнє виховання, естетичну освіту, художнє навчання тощо, тобто

²⁰ Сігута Ю. Парламентські ЗМІ: світовий досвід // Сайт Центр демократії та верховенство права [електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cedem.org.ua/analytics/parlamentski-zmi-svitovuj-dosvid/>.

становить складну внутрішню структуру. Рівень естетичного виховання, його впливовість, вибір тих чи інших засобів, форм, методів визначаються естетичним розвитком особистості, народу, суспільства.²¹

Врешті, кожна нова історична епоха вносить свої відтінки у розуміння сутності, цілей та значущості естетичного виховання. Специфіку естетичного виховання складають тільки йому властиві характерні риси: – естетичне виховання є системним. Маючи об'єктивно існуючий зв'язок з іншими видами та засобами виховання, воно завжди цілеспрямоване. Наявність мети естетичного виховання поєднана з усвідомленням та діяльністю людини і суспільства в цілому, що системно упорядковані. Проте результат естетичного виховання може бути визначений по-різному: формування естетичного смаку, якість естетичної діяльності, естетичного ставлення, естетичної культури, естетичного ідеалу тощо.

Усі ці визначення мають сенс та складають мету естетичного виховання, тому що формують здатність людини до естетичного ставлення до світу. Однак мета естетичного виховання не обмежується формуванням естетичного ставлення. Кінцевий його результат пов'язаний з формуванням особистості, яка є творчою, самоцінною та соціально цінною, яка володіє естетичною культурою; ця здатність не залишається на пасивно спостережному ставленні до дійсності, а передбачає розвиток активно-творчої діяльності особистості в естетичному перетворенні світу. Механізм естетичного виховання може бути визначений як передача досвіду та навичок, що набуло суспільство, причому результативність цього процесу зумовлена усією сукупністю соціальних якостей особистості та суспільства.

Найголовніші шляхи та методи морального виховання – це виховне навчання, переконання та роз'яснення, особистий приклад педагога і старших, заохочення і покарання, розумна організація праці і відпочинку,

²¹ Слісаренко І. Ю. Паблік рилейшнз у системі комунікації та управління : навч. посіб. – К. : МАУП, 2001. – 104 с.

обмін думками з моральних питань. Така ситуація дає змогу окреслити низку суперечностей:

- між об'єктивною потребою суспільства в активних творчих особистостях із розвиненою системою духовних і моральних орієнтирів, здатних до духовно-практичної діяльності та трансляції духовних цінностей, ідеалів, і недостатньою розробленістю конкретних шляхів формування духовності майбутнього фахівця у процесі його професійної підготовки;

- між аксіологічним потенціалом кожної з фахових дисциплін у формуванні духовності студентів і «переважанням» в освітньому процесі знаннєвого компонента змісту вищої освіти;

- між загостренням потреби освітньої практики в науково-методичному забезпеченні формування духовної культури студента та відсутністю ґрунтовних розробок із цієї проблематики. При цьому врахуймо особливості соціальної ситуації студентської молоді в умовах професійного становлення майбутніх фахівців у студентському інтегрованому середовищі, що мають ґрунтуватися на толерантних, партнерських, діалогічних взаєминах між усіма учасниками освітнього процесу.

Процес професійного становлення особистості вміщує такі основні стадії:

1. Стадія адаптації, яка полягає у формуванні професійних намірів, професійного самовизначення, у ході якої відбувається свідомий вибір професії на основі врахування індивідуально-психологічних особливостей студентської молоді.

2. Стадія професійної підготовки. Її основне завдання – сформувати професійну спрямованість та систему соціально і професійно орієнтованих знань, умінь, навичок, набуття досвіду вирішення типових професійно орієнтованих задач.

3. Стадія професійної адаптації. Її основне призначення – входження у професію, освоєння нової соціальної ролі, засвоєння нових технологій професії, набуття досвіду самостійного виконання професійної діяльності.

Первинна професіоналізація – характеризується наявністю професійної позиції, інтегративними професійними констеляціями, індивідуальним стилем діяльності, що відображає сутність кваліфікованої праці. Для вторинної професіоналізації притаманний професійний менталітет, ідентифікації з професійним співтовариством, професійна мобільність, корпоративність, гнучкий стиль діяльності і як результат – висококваліфікована діяльність.

4. Стадія професійної майстерності полягає в повній реалізації особистості у творчій професійній діяльності на основі інтегративних психологічних новоутворень, творчого самопроекування своєї діяльності і кар'єри, що призводить до досягнення вершин («акме») професійного розвитку.²²

Перехід від однієї стадії професійного становлення до іншої означає зміну соціальної ситуації розвитку та змісту провідної діяльності, освоєння нової соціальної ролі, професійної поведінки і, звичайно, саморозвиток особистості. Такі трансформації у процесі переходу від однієї стадії до іншої спричиняють суб'єктивні й об'єктивні труднощі, міжособистісні і внутрішньоособистісні конфлікти і відповідно ініціюють нормативні кризи професійного становлення особистості.

Процес двох перших стадій припадає на період навчання у старшій школі та ВНЗ. Студентський вік має, як правило, межі від 16–17 до 21–23 років, є найважливішим етапом безпосередньої професійної підготовки. Це «вік протиріч», вік важливих змін у самосвідомості молодої людини та професійного розвитку, у формуванні професійної рефлексії. Водночас – це рубіж зростання «Я-професійного», «Ясоціального», «Я-рефлексивного». Підготовка майбутніх фахівців можлива лише за активної участі в цьому

²² Стоцький В.В. Роль та функції комунікативних технологій у процесі демократизації політичної системи // Вісник СевНТУ. Вип. 100: Політологія: зб. наук. пр. — Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2009. С. 137-139.

процесі студентів, тобто йдеться про їх самовдосконалення. Професійне самовдосконалення – свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції та розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності та власної програми розвитку. Цей процес ґрунтується на психологічному механізмі постійного подолання внутрішніх суперечностей між наявним рівнем професіоналізму («Я – реальне професійне») і уявним його станом («Я – ідеальне професійне»). Професійне самовдосконалення майбутнього фахівця відбувається у двох взаємопов'язаних формах – самоосвіта і самовиховання. Основним змістом самоосвіти є вдосконалення наявних у студента знань, формування умінь і навичок з метою досягнення бажаного рівня професійної компетенції.²³

Головною метою самовиховання на сучасному етапі є досягнення згоди зі самим собою, знаходження сенсу життя, самоактуалізація і самореалізація потенційних можливостей, природних здібностей та активне самоутвердження в суспільному житті. Знаходження сенсу життя – відповідальний етап у розвитку і становлення особистості, коли відбувається процес формування і розвитку особистісних ціннісних орієнтацій і реалізація певних бажань, їх узгодження із загальнолюдськими, національними та професійними цінностями. Від вибору особистісних ціннісних орієнтацій та їх узгодженості залежать світогляд студента, його життєві принципи, переконання й професійна спрямованість, характер самоактуалізації, самореалізації і самоутвердження.

Самоактуалізація – постійне прагнення людини до повного виявлення і розвитку особистісних потенційних можливостей та до їх реалізації. Самореалізація – свідома, цілеспрямована матеріальнопрактична, соціальна й духовна діяльність особи, скерована на реалізацію власних сил, здібностей,

²³ Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p>.

можливостей, життєвих настанов. Самоутвердження – намагання утвердитися в певному соціальному статусі й соціальній ролі. Самовиховання студента розуміють як організовану, активну й цілеспрямовану його діяльність, скеровану на систематичне формування й розвиток позитивних та усунення негативних якостей особистості відповідно до усвідомлених потреб і вимог суспільства, професійної діяльності, а також на реалізацію особистої програми розвитку.

У процесі самовиховання всі аспекти особистості (переконання, світоглядні позиції, почуття, воля, звички, риси характеру, інші особистісні якості, конкретні результати діяльності й поведінки) стають предметом постійного вивчення і впливу з боку педагогів. За своєю сутністю самовиховання – явище соціальне. Воно властиве тільки людині, яка усвідомлює себе в системі суспільних відносин.

Основні принципи самовиховання: демократичність, виховання стійкої громадської позиції та гуманістичної моралі; системності, цілеспрямованості, ціннісної орієнтації виховання та самовиховання; послідовності, неперервності та систематичності; єдності самовиховання та наукового світосприйняття; формування активної життєвої позиції та позитивного спрямування самовиховання; взаємозв'язку виховання та самовиховання і професійної діяльності. Педагогічний аналіз процесу самовиховання студентів дає підстави окреслити низку логічно взаємозалежних і взаємозумовлених етапів роботи над собою: самопізнання, планування, реалізація плану (програми), контроль і регулювання.

РОЗДІЛ 2

ВИКОРИСТАННЯ ЕСТЕТИКИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕЛІТИ

2.1 Поняття, система та суспільне призначення публічного управління

Публічне управління не є самодостатнім утворенням з автономним буттям. Його інститути є продуктом суспільства на певному етапі його розвитку, існують у суспільстві та утримуються ним. Тобто, суспільство є первинним і більш загальним утворенням, в якому існує таке явище як публічне управління ²⁴

Суспільство - це сукупність людей, об'єднаних конкретними інтересами, потребами, система зв'язків і взаємин, що склалися між людьми в процесі практичної діяльності та суспільного життя. Основною важливою ознакою суспільства є територія, на якій консолідується суспільні зв'язки. Також важливою ознакою суспільства є здатність підтримувати і відтворювати високу інтенсивність внутрішніх зв'язків

Сучасне суспільство поділяють на так звані три сектори: публічний (урядовий, державний) сектор; приватний сектор; громадський (неприбутковий, неурядовий) сектор.

Публічний сектор - так звані органи публічної влади, а також організації, що перебувають у віданні цих органів.

Приватний сектор - організації, що перебувають у приватній власності, та орієнтовані на отримання прибутку.

²⁴ Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/>.

Громадський сектор - організації громадянського суспільства (громадські організації, рухи, асоціації, спілки і т.п.).

Кожному з цих секторів притаманне таке явище як управління.

Управління - це особливий вид діяльності, що перетворює неорганізований натовп у ефективну, цілеспрямовану та продуктивну групу

Отже, управління - це спеціальна діяльність. Чим масштабнішою є спільність людей, які взаємодіють між собою, тим більшою є потреба в управлінні. Особливо, для суспільства в цілому або його великих секторів. Управління на цьому рівні називається суспільним (соціальним) управлінням. В.Афанасьєв тлумачить суспільне управління як вплив на суспільство у цілому або його окремі ланки для того, щоб забезпечити збереження їх якісної специфіки, їх нормальне функціонування, удосконалення і розвиток, успішний рух до заданої мети.

Суспільне управління - цілеспрямований, організуючий і регулюючий вплив на життєдіяльність людей, що здійснюється як у формах самоуправління, так і через спеціальні організації. Ці спеціальні організації називають суб'єктами управління.

Організація - група людей, які спільно та узгоджено діють для досягнення певної мети або цілей.

Вплив - це будь-яка поведінка суб'єкта управління, що змінює поведінку, діяльність, ставлення, відчуття і тому подібне людей або їх груп. Конкретні засоби, за допомогою яких суб'єкт управління може чинити вплив, можуть бути дуже різноманітними: від прохання пошепки до погрози пістолетом.

У залежності від сектора, до якого належать суб'єкти суспільного управління, виділяють:

- публічне управління (управління, що здійснюють органи публічної влади);
- приватне управління (управління приватними корпораціями);

- громадське управління (управління громадськими об'єднаннями та ін.).

Тепер розглянемо більш детально сутність публічного управління. Насамперед, його невід'ємним атрибутом є владний характер

Влада - здатність та можливість певної особи або організації впливати на діяльність, поведінку людей та їх груп. Будь-яка влада завжди спирається на певну силу - матеріальну або духовну.²⁵

Публічна влада - легальна влада, що реалізує суспільні інтереси людей певного територіального утворення (держави, регіону, міста тощо). Цю владу реалізують певні організації - органи публічної влади.

Орган публічної влади - організація, що наділена можливостями впливати на діяльність, поведінку усього суспільства або його частини на певній території або у певній галузі діяльності. Враховуючи це, публічне управління - це практичний, організуючий і регулюючий вплив органів публічної влади на суспільну і приватну життєдіяльність людей з метою її впорядкування, збереження або перетворення, що спирається на силу публічної влади.

Зазначений вплив органів публічної влади здійснюється через процес публічного управління, який у практиці прийнято ділити на дві загальні частини:

- формування (вироблення) політики;
- впровадження (реалізація) політики.

З цього погляду публічне адміністрування - це складова частина публічного управління, що полягає у впровадженні відповідної політики. Публічне управління, так само як інші види суспільного управління, існує у суспільстві та має суспільне призначення - прогнозувати та забезпечувати вирішення суспільних проблем, а, по-можливості, запобігати їх виникненню,

²⁵ Гриценко О. Основи теорії міжнародної журналістики / О. Гриценко, В. Шкляр. – К. : Вид.-полігр. центр «КУ», 2002. – 304 с.

ефективно служити громадянам, забезпечувати вироблення і реалізацію стратегії суспільного розвитку.

Тут принциповим моментом є розуміння забезпечувальної ролі публічного управління у суспільстві. Важливо підкреслити, що діяльність органів публічного управління не продукує товарів, послуг або духовних цінностей. Таке виробництво здійснюється в межах інших видів суспільної діяльності, тому вони є первинними і головними для життя людей. Натомість результатами публічного управління є управлінські рішення та дії, що мають сприяти виробленню матеріальних та духовних благ.²⁶

Отже, публічне управління покликане забезпечувати збереження, функціонування та розвиток суспільства. Якою мірою його інститути виконують цю забезпечувальну роль, такою мірою вони потрібні суспільству. У цьому зв'язку важливим є розуміння суспільного розвитку. Останнє тлумачать як тип змін у суспільстві, що супроводжується переходом суспільних відносин до якісно нового стану. Ключовим є питання про те, який розвиток суспільства вважати прогресивним.

Суспільний розвиток - зміни, що відповідають інтересам більшості, сприяють підвищенню якості життя людей і дозволяють їм впевненіше дивитися в майбутнє. Публічне управління має забезпечувати цей розвиток, обслуговувати суспільні інтереси, а не намагатися стати над суспільством і керувати ним.

Більш конкретно суспільне призначення публічного управління можна розкрити через комплекс об'єктивно необхідних завдань, виконання яких у масштабах усього суспільства воно може забезпечити набагато краще, ніж будь-які інші суспільні інститути.

²⁶ Горбань Ю.О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення / Ю.О. Горбань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/04/20.pdf>.

До таких завдань належать принаймні такі:

- ефективне використання природних, трудових, матеріальних, інформаційних, інших ресурсів;
- справедливий перерозподіл основних суспільних благ;
- підтримка громадського порядку; - гарантування безпеки людини, суспільства, країни;
- надання громадянам різноманітних послуг;
- збереження та покращення духовного здоров'я суспільства;
- формування бачення майбутнього суспільства та інтеграція суспільних зусиль для його досягнення.²⁷

Якщо публічне управління добре забезпечує виконання зазначених завдань, воно є суспільно ефективним та результативним.

Результативність публічного управління - це міра досягнення поставлених цілей публічного управління, що може визначатися за допомогою двох груп показників:

- результативності як співвідношення між фактично досягнутими результатами публічного управління і встановленими результативними показниками;
- результативності як співвідношення між показниками результатів (наслідків) і продуктів публічного управління, іншими словами, кількості одиниць продукту публічного управління, що забезпечує одну одиницю результату (цей показник можна назвати ще показником дієвості публічного управління).

Ефективність публічного управління - це співвідношення між затратами на здійснення публічного управління та отриманими результатами, що вимірюється як у натуральних показниках, так і у вартісних, якщо

²⁷ Закон України «Про національну безпеку України» // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

можливо дати грошову оцінку всім затраченим ресурсам і отриманим продуктам.

Якщо затрати публічного управління вимірюються в натуральних одиницях, то відповідне співвідношення продукт/затрати називається продуктивністю публічного управління, що є різновидом ефективності.

Оскільки продукти політики відіграють лише допоміжну роль (хоча бюджетні кошти витрачаються саме на них), необхідно також розраховувати види ефективності, що передбачають співвідношення між затратами на здійснення публічного управління у грошовому вимірі та власне отриманими результатами.

Останні можуть визначатися як у встановлених одиницях, так і у грошовому вимірі (вигоди). При оцінюванні суспільної ефективності публічного управління в цілому, а не окремого його напрямку, доцільно виходити з того, що головним критерієм ефективності публічного управління має виступати рівень суспільного розвитку в людському вимірі.

Незважаючи на економічне зростання, зміцнення військової могутності держави, збільшення її міжнародного авторитету та ін., роботу інститутів публічного управління можна вважати суспільно ефективною лише за умови підвищення якості життя переважної більшості громадян країни. Однією з визначальних властивостей публічного управління є системність. Без системності публічне управління просто не може відбутися. У ньому задіяне велике число органів, вони приймають масу управлінських рішень і б здійснюють численні організаційні дії. І все це має бути системно. Інакше органи публічного управління будуть справляти неузгоджені, хаотичні та безглузді впливи, які будуть тільки заважати і шкодити суспільству.

Відомо, що будь-яку систему можна відображати багатьма моделями. Використовуючи розглянуте вище визначення, можна виділити три загальних компоненти системи публічного управління, а саме:

суб'єкт управління - органи публічної влади;

об'єкт управління - суспільну і приватну життєдіяльність людей, на яку спрямовано управлінський вплив;

управлінську діяльність, в процесі якої реалізуються різноманітні взаємовідносини між суб'єктом та об'єктом публічного управління. Управлінська діяльність, у свою чергу, також має певну структуру.

Вона визначається тим, що будь-якій діяльності, незалежно від її виду, типу чи форми, властива певна сукупність компонентів, які складають так звану "всезагальну структуру" діяльності.

Ця структура включає мету, засоби, результат і процес діяльності. Саме так можна структурувати і управлінську діяльність. Враховуючи зазначене, публічне управління можна розглядати як динамічну систему діяльності, основними компонентами якої є суб'єкти, об'єкти, цілі, результати, процеси і засоби публічного управління.

2.2 Естетичні та етичні засади формування національної управлінської еліти

З одеського гумору до нас дійшов вислів, який став крилатим: «Якщо ти такий розумний, то чого ж ти такий бідний?» Цей вислів можна пристосувати сьогодні до усієї Української держави, яка, маючи потужні природні та соціальні ресурси, переживає системну кризу, спричинену, за однозначним висновком політологів, економістів, управлінців, науковців та ін., прорахунками в управлінні соціально-економічними процесами й відсутністю консолідованої сили, здатної ефективно реалізувати ці управлінські функції. Адже, як зазначає італійський соціолог Г. Моска, основою суспільного розвитку є не економіка, а політика, управління державним механізмом, яке здійснює адміністративно-управлінська еліта нації. Саме ця ідея була покладена ним в основу теорії еліт.

Як відомо, еліта у перекладі з французької означає – вершки, відбірне, краще з кращого. У соціальному значенні це – вершки суспільства,

провідники нації, національна аристократія, як називав еліту у своїй концепції В. Липинський. Адже елітам належить особлива роль у творенні суспільного прогресу, оскільки вони, за висловом Президента НАПН України академіка В. Кременя утворюють творче ядро соціуму, виступають джерелом його енергії²⁸

Типи еліт конституються відповідно до сфер і видів людської діяльності. Так, К. Манхейм розрізняє політичну, організаторську, інтелектуальну, художню, моральну і релігійну еліти

Г. Лассуелл – владну, шляхетну, популістську, еліту багатіїв, спеціалістів та ідеологів. Українські і зарубіжні дослідники Г. Ашин, Г. Дмитренко, Ю. Ковбасюк, Є. Охотський, Т.Ріктор, О. Романовський та ін., виокремлюють політичну, бізнесову, військову, наукову, мистецьку, релігійну та інші еліти, які об'єднують в окремі елітарні групи: духовну, інтелектуальну, політичну, економічну, управлінську, гуманітарно-технічну тощо.

Серед цих груп особлива роль відводиться управлінській еліті, яка найбільшою мірою залучена до процесів соціальної творчості й здатна впливати на їх перебіг у координатах: інтелект – інформація – знання – досвід – влада – прийняття рішень.

Український філософ Т. Ріктор, приділяючи окрему увагу управлінській еліті, розглядає її у двох аспектах: формально-посадовому (владному) і ціннісному. Перший пов'язаний з посадами та управлінськими функціями керівників на різних щаблях влади і в організаціях. Другий репрезентує найвищий професіоналізм управлінців, що виявляється в їхній професійній компетентності, адекватності займаній посаді за своїми

²⁸ Закон України «Про національну безпеку України» // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

професійно-особистісними якостями, а також у високій моральності. В інтеграції цих двох аспектів дослідниця вбачає глобальне завдання формування нової управлінської еліти української нації.

На розв'язання цього завдання спрямовується Стратегія державної кадрової політики на 2012–2020 роки, мета якої полягає в доборі, підготовці, розстановці і залученні до реалізації пріоритетних проектів держави нової управлінської еліти, здатної працювати у глобалізованому, мультикультурному суспільстві знань і використовувати в управлінській діяльності переваги «економіки знань», здійснюючи це на засадах принципу людиноцентризму.

Такі елітні менеджери мають володіти: високим рівнем професіоналізму, активною громадянською позицією, інноваційними методами та інструментами державно-управлінської діяльності, інформаційно-комунікаційною та комунікативною компетентностями (окрім державної мови вільно володіти однією із мов Європейського Союзу). Їм мають бути притаманні: лідерські якості й ініціативність, розвинені комунікативні здібності, сформоване управлінське мислення, бездоганні етичні стандарти, мобільність, гнучкість, креативність, готовність ефективно працювати в умовах швидких змін зовнішнього і внутрішнього середовища, політичного тиску та контролю з боку ЗМІ; здатність впливати на прийняття державних рішень, реалізовувати організаторські, експертно-аналітичні та прогностичні функції тощо.

Усі ці якості достатньо повно схарактеризовані у працях українських і зарубіжних вчених, якими розроблено психологічний інструментарій та педагогічні технології їх діагностування, формування і розвитку в майбутніх менеджерів різних рівнів. Тому нам видається доцільним звернутися до тих аспектів формування національної управлінської еліти, на які сьогодні у науці не звертається спеціальної уваги, тоді як вони мають виключно

важливе значення у діяльності керівника, сприяючи чи перешкоджаючи завоюванню ним авторитету та здобуттю підтримки серед підлеглих, партнерів і у громадській думці.²⁹

Це – естетика і етика управлінської діяльності, що ґрунтуються: - на естетичній привабливості чи навпаки, відразу самого керівника або його колег (підлеглих, партнерів) до певних управлінських явищ чи стосунків; - позитивних чи негативних почуттях цих суб'єктів у процесі їх взаємодії; бажаності цих стосунків і явищ чи їх небажаності, прагнення уникнути їх тощо.

Так, нейтральна оцінка керівника втілюється у характеристиці «нормальний», позитивна – у моральній категорії «хороший», захоплення особистістю керівника виражається в естетичній категорії «прекрасний». І навпаки, невдоволення ним виражається у моральній категорії «поганий», а неприйняття особистості керівника – в естетичній категорії «потворний» (або, кажуть: «Він – чудовисько»).

Така оцінка безпосередньо пов'язана з тріадою естетичних категорій: прекрасне – потворне, піднесене – низьке, комічне – трагічне. Зважаючи на них, можемо стверджувати, що естетика і етика управління – невід'ємні одне від одного, оскільки усе, що є морально позитивним у стосунках і взаємодії керівника й підлеглих, їх свідомості, діяльності й поведінці, зумовлюється повагою до свободи іншої людини і є внутрішньою гармонійним, а отже красивим. І навпаки: усе, морально негативне, неестичне в управлінській діяльності, що обмежує свободу іншої людини і принижує її гідність, є потворним, низьким, а нерідко й трагічним.

²⁹ Головій В. М. Механізми взаємодії влади та ЗМІ в контексті становлення громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. канд. держ. упр. : спец. 25.00.02 / В. М. Головій ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.

Такий підхід є суголосним з теорією індивідуальної психології А. Адлера, яка також ґрунтується на естетичних категоріях піднесеного-низького, прекрасного-потворного. Її сутність полягає в тому, що комплекс неповноцінності особистості, що виявляється в її особистісній приниженості, є зворотним боком, компенсацією її прагнення до піднесення над іншими – особистісної вищості.

Цей комплекс проявляється в керівника у ставленні до інших учасників управлінської взаємодії як прагнення до піднесення чи приниження їхньої честі й гідності. Так, морально «висока» особистість керівника не прагне прикрасити себе чи піднести в очах інших (тим більше за рахунок їх приниження). Вона, навпаки, підносить інших до себе, викликаючи в них захоплення. Дуже влучно схарактеризувала таких особистостей Ліна Костенко: «При майстрах якое легше. Вони — як Атланти, держать небо на плечах. Тому і є висота». Морально «низька» особистість керівника відчуває себе «вищою» лише за умови, коли принижує підлеглих, особливо, якщо вони в чомусь перевершують її («щоб не висовувалися»)³⁰

Говорячи про естетичні та етичні засади управлінської діяльності, слід звернути увагу також на такі взаємозалежні речі, як: енергетика керівника (сила його прямого чи сугестивного впливу), його влада (статусна, експертна, еталонна та ін.) і авторитет (формальний – персональний, істинний – хибний тощо). Усі ці феномени неможливо розглядати поза етичними і естетичними засадами, оскільки вони, по-перше, формуються на основі єдності логосу, етосу і пафосу, а, по-друге, значною мірою зумовлюються естетичною виразністю керівника, яка надає переконливості і ваги його словам і діям й виступає каталізатором його здатності до фасилітації у підлеглих естетичних

³⁰ Закон України «Про інформацію» // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

почуттів прекрасного й піднесеного, виникнення в них на цій основі емоційного захоплення справою, бажання залучитися до певної діяльності, створення привабливого образу і форм цієї діяльності (великим майстром у цьому є герой відомого твору Марка Твена Том Соїєр).

Неспроможність керівника викликати у своїх підлеглих позитивні естетичні почуття й переживання, захопити їх своєю особистістю, змістом діяльності, до якої він хоче їх залучити, красою й висотою своєї поведінки є головною причиною їхньої байдужості і холодності у роботі. А якщо почуття й переживання підлеглих будуть ще й негативними, то керівник взагалі перетворюється на інгібітора, який гальмує їхню ініціативу, творчість й усі особистісні прояви. Тим самим він викликає в них почуття страху й бажання захиститися від нього, відразу до роботи взагалі. Адже негативні почуття є обмежувальними й гальмівними за своєю природою, вони зумовлюють відчуття психологічної несвободи, що виявляється у м'язових і душевних затисках працівника, які паралізують його здатність до продуктивних дій. І навпаки, психологічна свобода окрилює працівника й актуалізує його особистий і професійний потенціали, дозволяє йому відчути радість творення і завдяки цьому перевершити себе.

З огляду на те, що управлінський стиль керівника залежить не лише від його особистісних якостей, але й від рівня зрілості колективу, можемо говорити про естетичні характеристики колективу у координатах: космосхаос (гармонійність, синтонічність у роботі, калокагатія, прагнення до ідеалу у результатах і процесі організації своєї діяльності). Зважаючи на це, відносимо до естетичних та етичних засад формування національної управлінської еліти передусім: золоте правило етики («Стався до іншого так. Як хочеш, аби ставилися до тебе»), а також принципи:

- синтонічності (коли керівник – як диригент великого оркестру, узгоджує цілісне функціонування організації, допомагаючи кожному працівнику самовиразитися у своїй партії);

- гармонії (з давньогрецької «армовіа» – це скрипа, яка з'єднує окремі частини цілого, перетворюючи хаос на космос);

- зорієнтованості цього процесу на певний ідеал (національний ідеал, ідеал провідника нації, гуру управління (як Іцхак Адізес) тощо);

- опори на образ, що втілюється в іміджі керівника та організації, корпоративній культурі закладу (закони емоційного впливу образу на особистість обґрунтовані академіком І. Бехом).³¹

Естетичними за своєю природою є, на нашу думку, й макаренківські принципи оптимістичного прогнозування, організації завтрашньої радості, створення системи перспективних ліній, а також зязюнівський принцип естетики і етики педагогічної дії, який абсолютно відповідає змісту та специфіці управлінської діяльності. Винятково важливе значення у процесі формування національної управлінської еліти мають морально-естетичні якості її представників, до яких, на нашу думку, слід віднести: естетичну виразність, калокагативність (якщо так можна назвати єдність зовнішньої і внутрішньої краси, що зумовлює психологічну конгруентність особистості), відчуття міри (згадаймо «лезо бритви» І. Єфремова).

Це, власне, ті якості, які надають керівнику атрактивності й перетворюють його на фасилітатора, натхненника для своїх підлеглих, з яким приємно спілкуватися усім суб'єктам управлінського процесу (бо справжня високість, елітарність виявляється в інтелігентній простоті, а не в зарозумілості й пихатості керівника).

³¹ Закон України «Про інформацію» // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

Якщо говорити саме про управлінську еліту, то її сутнісною естетичною якістю вважаємо здатність вийти за застарілі, не працюючі управлінські схеми й стандарти і задати нові. У цьому він схожий з художником у розумінні Л. Костенко: «Художнику немає скutih норм, він – норма сам, він сам в своєму стилі». ³²

Отже управлінська еліта – це законодавці норм і цінностей в управлінні: зміна еліт відбувається тоді, коли утверджені новою елітою норми й цінності пересуваються із соціального чи управлінського маргінесу у загальну площину, витісняючи існуючі до того норми, і стають загальноновизнаними й загальноприйнятими. Якщо виходити з того, що педагог – це не той, хто говорить, а той, кого слухають, то для керівника, крім цього, буде справедливим і вислів: «Керівник – це не той, хто віддає розпорядження, а той, чиї розпорядження виконуються». А це досягається за умови, коли авторитет влади керівника перетворюється на владу його авторитету, що свідчить про оволодіння ним мистецтвом управління, яке обов'язково – і генетично – ґрунтується на естетичних та етичних засадах.

2.3 Естетичне виховання фахівців у галузі знань «державне управління» як один із напрямів підготовки управлінських кадрів нової генерації

Людський капітал завжди був і є унікальним ресурсом та джерелом суспільного розвитку, від його наявності й використання значною мірою

³² Драгомирецька Н.М. Теоретичний аналіз комунікативної діяльності державного службовця: Монографія. – О.: Астропринт, 2005. – 280 с.

залежить зростання добробуту та забезпечення конкурентоспроможної економіки країни.

Основними складовими людського капіталу є знання й кваліфікація, які людина отримує в системі закладів освіти. При цьому наукові знання, що визначають умови економічного зростання країни, створюючи основу для інновацій й підготовки висококваліфікованих спеціалістів, людина отримує в системі вищої освіти.

Сьогодні, коли в Україні реалізується державний курс на модернізацію країни, професійне навчання державних службовців стає обов'язковою невід'ємною складовою професійної діяльності осіб в галузі знань «державне управління». Це зазначено і в Законі України «Про державну службу», а саме: особа, яка претендує на заняття посади державної служби, повинна відповідати однією з мінімальних вимог до освітньо-кваліфікаційного рівня – мати повну вищу освіту.

Отже, професійне навчання є однією з найважливіших умов прийому на державну службу та просування по ній. Слід зазначити, що в Україні функціонує загальнонаціональна система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, визначальна роль в якій належить Національній академії державного управління при Президентові України та її регіональним інститутам у Дніпропетровську, Львові, Одесі та Харкові.

Діяльність Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (далі – ХарРІ НАДУ) поширюється на Луганську, Полтавську, Сумську і Харківську області. Зауважимо, що ХарРІ НАДУ здійснює підготовку управлінських кадрів з 1995 року. Сьогодні цю підготовку здійснює факультет підготовки магістрів державного управління. За 18 років діяльності інституту підготовлено 4355 магістрів державного управління.

Всі вони успішно працюють в органах державної виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, запроваджуючи нову адміністративну культуру, утверджуючи принципи соціальної справедливості на основі світових і європейських стандартів.³³

Однак, слід зауважити, що сьогодні українське суспільство потребує не тільки висококваліфікованих спеціалістів у галузі знань «державне управління», але і вихованих, морально стійких і всебічно розвинутих особистостей, які формують еліту державних службовців. Відтак у вищих навчальних закладах, крім навчання за освітньо-професійними програми вищої освіти в галузі знань «державне управління» за освітньокваліфікаційним рівнем «магістр», професійної підготовки та проведенням наукової діяльності, здійснюється й виховання індивіда та особистості.

За словами Л. Кононко, «виховання – це усвідомлене і цілеспрямоване зрощування людини як особистості у відповідності зі специфікою цілей, соціальних груп і організацій, в яких воно здійснюється». Автор стверджує, що виховання є процесом дискретним, перервним, здійснюється планомірно, обмежений місцем і часом.

Ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна й національно свідома людина, наділена глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими, фізичними і духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативою

Отже, виховання фахівців у галузі знань «державне управління» має здійснюватися під час навчання їх у навчальному закладі за всіма

³³ Дрешпак В.М. Комунікації в публічному управлінні : навч. пос. / В.М. Дрешпак. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2015. - 168 с.

напрямами: національним, патріотичним, моральним, правовим, екологічним, фізичним тощо.³⁴

Важливою складовою виховання фахівців у галузі знань «державне управління» є, на нашу думку, естетичне виховання. Естетика, як стверджує Л. Левчук, – це наука про становлення й розвиток чуттєвої культури людини. Таке загальне визначення є наслідком єдності двох частин, які складають предмет естетичної науки – специфіка естетичного як ціннісного ставлення людини до дійсності та художня діяльність людини.

Отже, естетичне виховання спрямовано на формування в людині гуманістичних якостей, здатності відчувати і розуміти красу, жити за законами краси.

Тому метою естетичного виховання фахівців у галузі знань «державне управління» має бути виховання всебічно розвинутої і разом з тим гармонійно цілісної особистості шляхом залучення її до світу естетичного, використовуючи при цьому різні джерела прекрасного – природу, образотворче мистецтво, музику, літературу, театр, кіно, архітектуру та багато інших.

Слід зазначити, що естетичне виховання зорієнтоване на формування естетичної свідомості, поведінки, поглядів, смаків, ідеалів та викликає естетичні почуття, переживання. Все це зумовлює естетичну поведінку, яка є втіленням прекрасного у конкретних вчинках людини.

Зауважимо, що ефективність естетичного виховання спеціалістів у галузі знань «державне управління» у вищих навчальних закладах можна забезпечити шляхом:

³⁴ Дрешпак В.М. Комунікації в публічному управлінні : навч. пос. / В.М. Дрешпак. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2015. - 168 с.

- естетично оформлених навчальних кабінетів, аудиторій, місць відпочинку;
- високої естетичної культури різноманітних виховних заходів; — вивчення та проведення народних традицій і обрядів;
- створення та залучення слухачів до гуртків художньої самодіяльності, участі їх у конкурсах естетичного напрямку;
- високої естетичної культури викладачів і слухачів у зовнішньому вигляді й у стосунках;
- системної взаємодії вищих навчальних закладів, культури, сім'ї, засобів масової інформації, культурними традиціями соціуму тощо. Все це допоможе формувати у фахівців галузі знань «державне управління» естетичне судження, виховувати людяність, доброту, чуйність, а також пробуджувати крізь мистецтво потребу в красі дій.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ НАВИКІВ ТА КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПУБЛІЧНИМИ УПРАВЛІНЦЯМИ ЗАСОБАМИ ЕСЕТИТИКИ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1 Комуникативна культура публічних управлінців як визначальний фактор їх професійного успіху

Сучасна парадигма соціально-орієнтованого публічного управління актуалізує принципово нові цінності й вимоги до комуникативного дискурсу в публічному просторі України. Відносини влади та суспільства зазнали суттєвих змін після подій 2014–2015 років. У цьому контексті сучасний період формування публічно-управлінської моделі в Україні характеризується становленням соціально-орієнтованої культури управління. Підґрунтям такого управління є підхід до вирішення соціальних проблем з позиції «культури гідності», самоцінності людини для суспільства. Саме комунікація, комуникативні процеси, включаючи головний компонент управлінського виміру – обмін інформацією між суспільством і владою, стали рушійною силою розвитку демократичних процесів у сучасній Україні.

Комуникативна сфера публічного управління – соціально зумовлена галузь комуникативної діяльності, функції якої продиктовані потребами суспільства в одержанні, використанні, поширенні та зберіганні найбільш повної, актуальної й достовірної інформації. Комуникативна сфера за своєю природою тісно пов'язана із суспільними зв'язками та відносинами.³⁵

Рівень розвитку комунікацій, комуникативна культура взаємодії й обміну інформацією є показником зрілості демократії, визначається рівнем

³⁵ Дрешпак В.М. Комунікації в публічному управлінні : навч. пос. / В.М. Дрешпак. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2015. - 168 с.

соціально-економічного та культурного розвитку суспільства. Феномен комунікативної культури цікавий переплетенням ціннісних взаємозв'язків як необхідним компонентом впливу в соціальних явищах і процесах, що забезпечує відтворення соціально адаптованої та суспільно інтегрованої системи публічного управління.³⁶

Аналіз феномена культури з аксіологічної дослідницької позиції має важливе теоретичне і практичне значення: культурні цінності суспільства є тими аксіологічними орієнтирами, які визначають зміст публічної управлінської діяльності.

Виходячи з вищезазначеного, питання формування й розвитку сучасної комунікативної культури публічного управління є надзвичайно актуальними, оскільки становлення та розвиток суспільних цінностей сучасної України в умовах демократичного транзиту вимагають поглибленого вивчення рівня комунікативної культури органів публічного управління з метою перебудови їхньої діяльності в напрямі запитів суспільства. У широкому смислі «культура» – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених протягом людської історії.

У перекладі з латини слово «культура» означає обробіток, виховання, освіта. Культура як зміст і певна характеристика життєдіяльності людини та суспільства є предметом розгляду багатьох наук, зокрема філософії, антропології, соціології, психології, публічного управління тощо. Унаслідок складності різноманітності аналізу культури, її сутності, структури та специфіки існує велика кількість визначень у науковій літературі.

Оскільки сутністю суспільного життя людини є діяльність, то й аналіз культури головним чином здійснюється з позицій діяльнісного підходу до пізнання того, що і як створює людина. Відповідь на запитання, що створює людина, розкриває ціннісний вимір культури, рівень розвитку людини та

³⁶ Драгомирецька Н. М. Комунікативна діяльність в державному управлінні : навч. пос. / Н.М. Драгомирецька, К.С. Кандагура, А.В. Букач. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017 – 180 с.

суспільства. Це дає змогу оцінити матеріальні й духовні потреби людини, тлумачити походження матеріальних і духовних цінностей загальнолюдського розвитку.

Через систему суспільних відносин можна визначити статус людини, значущість її властивостей і мотивацію або демотивацію до розвитку, наприклад, фізичних, духовних, особистісних, колективних, творчих чи репродуктивних та інших рис культури.

У вищезазначеному контексті культура постає як сукупність матеріальних і духовних цінностей, які є в реальності сьогодення та імпліцитно присутні у вигляді можливостей суспільного розвитку людства. Традиційним підходом до розгляду культури та її структурних складників є виділення культури матеріальної й духовної. Матеріальна культура охоплює всю сферу матеріального виробництва та його результати, що задовольняють матеріальні потреби людей.³⁷

До духовної культури належить уся сфера людської свідомості та індивідуального й колективного духовного розвитку. Найдетальніше культура аналізується з погляду структури та характеру суспільних відносин. У цьому випадку виділяються, наприклад, культура політична, управлінська, правова, моральна, професійна, комунікативна, міжособистісна тощо. Відповідно до такої інтерпретації культури, національне та загальнолюдське в ній розглядається як діалектична єдність.

Прогресивна зміна взаємозв'язків між людьми призводить до висхідної еволюції культури. Сьогодні існує велика кількість визначень поняття культури, їх кількість продовжує збільшуватися з огляду на швидкоплинність і динамізм, що зростає, соціальних процесів. Більшість дослідників тлумачить її як історично зумовлений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, що виражається у зразках організації життя й

³⁷ Драгомирецька Н. М. Комунікативна діяльність в державному управлінні : навч. пос. / Н.М. Драгомирецька, К.С. Кандагура, А.В. Букач. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017 – 180 с.

діяльності людей, у їхніх стосунках і створених ними матеріальних і духовних цінностях .

Отже, культура – це системна інтегрована якість суспільства, що відображає досягнутий рівень розвитку; вона являє собою сукупність соціальних норм і цінностей, що склалися історично й притаманні конкретній суспільній системі. Культура демонструє свою соціальну природу, виражаючи в кожний період спрямованість суспільства на створення, зберігання та поширення норм і цінностей культури й результатів людської діяльності. Культура містить у своїй системі соціальні норми та настанови, духовні цінності, сукупність ставлень людей до природи, соціального оточення й до самої себе. Вона характеризує особливості свідомості й поведінки, діяльності людей, праці, мови, цінностей і фіксується як спосіб життєдіяльності окремого індивіда, соціальної групи чи всього суспільства загалом.

Також науковці виділяють функціональну специфіку культури як ціннісного складника стабільності суспільного буття. У філософському словнику визначено такі головні функції культури як соціального явища: функція соціалізації особистості – відображає роль культури у формуванні соціально необхідних якостей людини: здатності до спілкування, до трудової й творчої діяльності, до соціальних взаємодій; аксіологічна – представляє культуру у вигляді сукупності цінностей, у яких виражаються найбільш соціально значущі смисли; регулятивно-нормативна – відображає санкціонування норм як соціальних стандартів поведінки людей у всіх основних сферах соціального життя, підтримується звичаями, суспільною думкою, мораллю, правом; функція трансляції соціальної спадковості – полягає у спадкоємності досвіду людського буття через культуру, яка постає «пам'яттю суспільства» досвіду життя минулих поколінь; світоглядна – вироблення важливих для індивіда та спільності культурних смислів, які інтегровано втілюються в певній картині світу, мотивують життєдіяльність, духовну творчість людини; комунікативна – дає змогу закріпити зв'язок

особистості й суспільства, встановити взаємозв'язок прогресивних традицій, налагодити взаємообмін, відібрати найбільш необхідне й доцільне для тиражування; емоційно-психологічна – характеризує вироблення в суспільному бутті «культури почуттів»; евристична – представляє культуру як найважливіший спосіб забезпечення пізнавальних інтересів людства; творча – репрезентує культуру як спосіб діяльнісного перетворення й упорядкування природного та соціального середовища, внаслідок чого створюється й удосконалюється середовище людського буття.³⁸

До сутнісних характеристик культури, які зумовлені її належністю до культури загалом, належать її ціннісно-сміслова природа й міжсуб'єктна взаємодія як джерело трансформації цінностей і смислів. Аксиологічний підхід тлумачить культуру як систему матеріальних і духовних цінностей, створених людством, як спосіб ціннісної інтерпретації дійсності, що відтворює смислові детермінанти буття людини, її потреби та інтереси. Найважливішими компонентами людської культури поряд із нормами та ідеалами є цінності, існування яких укорінене в екзистенціальній активності суб'єкта культурної творчості, його діалозі з іншими людьми.

Культура є якісною стороною будь-якої діяльності, способом мислення й поведінки. При цьому вона становить певні цінності, як матеріальні, так духовні. У реальному житті вони злиті в єдине ціле, проте мають і відмінності. Матеріальна культура, як правило, предметна. Духовні цінності постають як акти творчої діяльності людини. Саме цінності є фундаментом усякої культури. О. Бородіна виділяє такі типи цінностей:

- 1) вітальні, пов'язані з формами здорового життя, фізичного й духовного здоров'я, ідеального способу життя;
- 2) соціальні, пов'язані із соціальним благополуччям, посадою, добробутом, комфортною роботою;

³⁸ Драгомирецька Н. М. Комунікативна діяльність в державному управлінні : навч. пос. / Н.М. Драгомирецька, К.С. Кандагура, А.В. Букач. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017 – 180 с.

- 3) політичні, пов'язані з ідеалами волі, правопорядку й соціальної безпеки, гарантій цивільної рівності;
- 4) моральні, пов'язані з ідеалами справедливості, добра;
- 5) релігійні й ідеологічні цінності, пов'язані з ідеалом сенсу життя, призначення людини, пошуку цілей для майбутнього;
- 5) художньо-естетичні цінності, пов'язані з ідеалами прекрасного, піднесеним змістом та ідеалами чистої краси;
- 6) сімейно-родинні цінності, пов'язані з ідеалами сімейного затишку, благополуччя й гармонії інтересів взаєморозуміння й поваги ідеалів різних поколінь, гармонії сімейної традиції;
- 7) цінності праці, пов'язані з ідеалами майстерності, талановитості, задоволення результатами праці тощо;
- 8) соціально-групові цінності – це цінності певного класу, соціальної групи чи спільноти. Загалом культуру можна визначити як світ людського буття, що створюється й розвивається людьми в процесі їхньої опосередкованої ціннісними складниками творчої взаємодії з природою та між собою.

У сучасний період трансформації суспільного розвитку відбувається стрімкий розвиток культури управління суспільством, що ґрунтуються на інформаційно-комунікативному супроводі соціального проектування та впливу. Предметом наукового розгляду все більше стає комунікативний і ціннісний аспекти розвитку суспільної та публічної управлінської культури.

Нині культура розуміється як комунікація в єдності продуктів, символів і ритуалів, а також засобів комунікації. Така форма культури розуміється як сукупність матеріальних і духовних форм людської діяльності, а також організаційних форм, що слугують суспільству. Жодне суспільство не існує без функціонування методів соціального управління, основою яких є стан суспільної свідомості, що визнає легітимність способів управління державою.

У тоталітарних централізованих суспільствах система управління концентрується в руках державного апарату й підтримує ідеологію управління, як правило, силовими методами. Натомість управління в поліцентричних, демократичних суспільствах базується на взаємодії легітимних політичних суб'єктів, які спираються на комунікативні технології управління.³⁹

Для суб'єктів управління, що використовують технології цілеспрямованого конструювання за допомогою комунікативного обміну смислами, ефективні комунікації стають необхідною умовою збереження свого статусу. Культура постмодерну передбачає принципове визнання неповноти будь-якої інтерпретації дійсності, що робить її відкритою для інших інтерпретацій, спонукає до комунікативного обміну з метою більш повного відображення реальності.

Спроби універсалізації картини світу зазнають поразки (хоча існує така спокуса), філософія постмодернізму спирається на установку, що орієнтація на абсолют і незмінну ієрархію цінностей продукує тоталітарні структури й тоталітарну свідомість і може призвести до догматизму або фанатизму [10].

Гомогенізація культурного контексту сприяє зростанню обмежень у суспільному розвитку, натомість децентралізація суспільства передбачає відмову від теорії універсального розвитку, а моделі розвитку суспільства стають множинними, доповнюючи одна одну. У зв'язку з вищезазначеним постмодернізм у загальному смислі трактується як плюралізм думок, основною орієнтацією якого є філософія частини як складника цілого.

Таке трактування суспільних процесів змінює смисл знання природи реальності, критерії відповідності стають відносними, розмитими, які тільки частково здатні відобразити картину реальності, тобто утворюється «версія

³⁹ Давиденко Б. Навіщо Україні погані ЗМІ // Vox Ukraine education [електронний ресурс] / - Режим доступу: <https://voxukraine.org/education/navishho-ukrayini-pogani-zmi/>.

реальності». Як стверджує С. Московічі, це не означає формування опортуністичної позиції «істина в кожного своя», навпаки, істина народжується в процесі взаємодії з істиною «інших» з урахуванням умов, у яких перебувають учасники діалогу.

Сучасні суспільні процеси й суспільний розвиток охарактеризовані суттєвим ускладненням соціальної організації, інтенсифікацією культурного та комунікативного обміну, розвитком культурного різноманіття, поступовим зникненням уніфікації і стандартизації. Новий тип культури, зумовлений розвитком інформаційного суспільства, передбачає тектонічні ментальні та соціокультурні трансформації насамперед у сфері взаємодії людей і їхньої організації. Децентралізація суспільств передбачає полісуб'єктність і множинність джерел отримання інформації, а отже, і комунікації. Сприймаючи та продукуючи інформацію, яка є частиною інформаційного простору, індивідуальні суб'єкти мають можливість конструювати власний індивідуалізований комунікативний та інформаційний простір, виходячи з власних переконань і ситуації, що склалася.

⁴⁰ Ускладнення форм соціальної організації та взаємодії в умовах полікультурності передбачає збільшення числа суб'єктів, які беруть участь у спільному конструюванні моделі реальності. Розуміння суспільного розвитку як спільного конструювання комунікативного дискурсу дає змогу використовувати синергетичний підхід в аналізі комунікативної взаємодії акторів публічного простору.

Цей підхід розширює поле аналізу й допомагає виокремити логіку та «волю до взаєморозуміння», що робить комунікативну взаємодію складником цілепокладання суб'єктів суспільного розвитку, орієнтує дослідника під час аналізу цілого вивчати відповідність частин, що утворюють самоорганізовану складну цілісність.

⁴⁰ Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції [Текст]: Навч. посібн. / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Макименко, В. М. Желіховський. – К.: КНТ, 2006.

Отже, результиуючим аспектом формування комунікативної культури в публічному управлінні має стати вдосконалення ментальних, ціннісних, соціально-психологічних та організаційних структур акторів суспільних відносин у результаті процесів самоорганізації, а комунікація виступає водночас і як мета, і як один із інструментів саморозвитку суспільства.

Уведення ідей синергетики в публічне управління дає змогу розглядати процеси суспільного розвитку як складно організовані системи, форми розвитку яких заздалегідь не визначені. За законами синергетики, в нестійкому соціальному середовищі прийняття рішень суб'єктом зумовлено не тільки особливостями наявних когнітивних структур або впливом соціальних факторів, а й організацією процесу пошуку рішення в конкретній ситуації.

Лінійна детермінація замінюється круговою причинністю, коли не минуле й сьогодні впливають на майбутнє, а уявлення про майбутній стан системи організують і змінюють стан самої системи. Отже, ціннісний розвиток і комунікативна трансформація публічного управління є безперервний самозумовлений процес, а не лінійна функція, яка повністю визначається дихотомією спадковості й середовища.

Системоутворювальним фактором мають стати цінності та людські взаємини, що впливають на організацію діяльності людей і конструюють суспільний розвиток.

Отже, з огляду на викладене вище, можемо резюмувати таке:

1. Питання формування сучасної комунікативної культури публічного управління є надзвичайно актуальними, оскільки становлення й розвиток суспільних цінностей сучасної України в умовах демократичного транзиту вимагають розглядати процеси суспільного розвитку як складно організовані системи, форми яких заздалегідь не визначені, а отже, публічна комунікативна культура органів публічного управління має забезпечувати відтворення соціально адаптованої та суспільно інтегрованої системи публічного управління.

2. Результуючим аспектом формування комунікативної культури в публічному управлінні має стати вдосконалення ментальних, ціннісних, соціально-психологічних та організаційних структур акторів суспільних відносин у результаті процесів самоорганізації, а комунікація виступає водночас як мета, так і як один із інструментів саморозвитку суспільства. Системоутворювальним фактором мають стати цінності й людські взаємини, що впливають на організацію діяльності людей і конструюють суспільний розвиток.⁴¹

3.2 Шляхи вдосконалення роботи публічних управлінців засобами естетики

Світові тенденції розвитку соціокультурної сфери в сучасному світі й українському суспільстві свідчать про потребу у фахівцях зі сформованими професійними й моральними якостями особистості. Сучасне життя нашої держави характеризується складними соціальними й політичними умовами, у яких втрачається віра у справедливість, сенс буття людини, любов до рідного краю, країни. Перед вищими навчальними закладами культури і мистецтв постає відповідальне суспільне завдання – підготувати майбутніх фахівців соціокультурної сфери, зокрема менеджерів, зі сформованими цінностями культури, національним світоглядом, особистісними якостями.

Сформовані естетичні якості у професії менеджера соціокультурної сфери сприяють правильному вибору репертуару виконавця, умінню оцінити й обрати істинні зразки мистецьких творів тощо. Студентська молодь вищих навчальних закладів культури і мистецтв являє собою майбутню генерацію культурної еліти України.

⁴¹ Іванов В. Ф. Соціологія масової комунікації : навчальний посібник. – К. : Центр вільної преси, 1999. – 212 с.

Саме від її світогляду, духовних, культурних, професійних цінностей, поведінки залежить культурне майбутнє нації. Використання історичного краєзнавчого матеріалу у навчально-виховному процесі спрямоване на пробудження духовності на національних, загальнокультурних, фахових засадах формування особистості майбутніх фахівців соціокультурної сфери.

Соціокультурна сфера є складною, динамічною й специфічною діяльністю в наш час. Тому до менеджера соціокультурної сфери висуваються високі вимоги: він має бути творцем і провідником ідей у соціокультурній сфері, що вимагає мистецтва управлінської діяльності; культурологічних і мистецьких знань; умінь системно аналізувати культурні явища, розуміти й оцінювати твори мистецтва, розрізняти прекрасне й потворне, піднесене й низьке тощо.

На основі аналізу наукової літератури було з'ясовано найбільш важливі індивідуально-особистісні й соціальнопсихологічні якості, необхідні для професійної успішності управлінця соціокультурної сфери. Серед них:

- компетентність та ерудиція в управлінні, у соціокультурній сфері, культурних явищах, суспільних культурних потребах населення, держави; -
- уміння творчо вирішувати проблеми;
- наявність моральних цінностей;
- уміння творити прекрасне.

Виділені якості мають інтегральний характер. Наприклад, уміння творчо вирішувати проблеми вимагає наявності творчої уяви, образного сприйняття, фантазії особистості, творчого нестандартного типу мислення, інтуїції – тих особливостей, що характерні для людей культури, мистецтва.

Компетентність у культурних явищах становить естетико-духовний інтелект особистості, бо свідчить про уміння відчувати й розуміти прояви ідеального, краси й гармонії. А уміння творити прекрасне свідчить, що

людина вміє сприймати, оцінювати та створювати красу, розуміє роль прекрасного в суспільстві.

Таким чином, естетичні якості є специфічними серед професійних якостей цілісної структури особистості менеджера соціокультурної сфери як людини культури. Серед найбільш вагомих естетичних якостей на основі вивчення наукової естетичної літератури було виділено такі: розвинена естетична сприйнятливність (мистецтво бачити, спостерігати, дивуватися, радіти, милуватися, насолоджуватися красою); розвинені естетичні почуття, переживання (емоційний відгук, сенсорна культура); здатність до естетичної оцінки; розвинений естетичний смак (на основі сукупності естетичних знань та естетичного досвіду); здатність до творчої діяльності на морально-естетичних засадах.

На основі аналізу естетичних можливостей навчально-виховного процесу ВНЗ культури і мистецтв і відповідно до завдань сучасної національної освіти, а саме – національно-гуманістичного характеру розбудови вищої школи, формування у майбутніх фахівців почуття патріотизму та національної гідності, для студентів, які навчаються за напрямом «менеджмент», було запропоновано спецкурс «Естетичний потенціал рідного краю».

Основною його метою було формування естетичних якостей, набуття творчих навичок та вивчення культурного потенціалу регіону на основі використання краєзнавчих матеріалів. Проаналізуємо приклади введення ігрових технологій, побудованих на краєзнавчому матеріалі.

З історії відомо, що в Стародавній Русі естетичне виховання здійснювалося через засвоєння народної етики й естетики, участь у ритуалах та обрядах, художній смак розвивали пісні, оповіді, ремесла, постійне спілкування з природою. У сучасній підготовці майбутніх менеджерів

широко використовуються навчальні ігри, спрямовані на вирішення проблемних питань та активізацію креативного мислення

Студенти зацікавилися особистістю гірничого керівника Луганського заводу, доктора філософії, угорця Густава Гесс де Кальве, його різнобічною інтелектуальною діяльністю: захопленням музикою, археологією, літературою. Сильні почуття у студентів викликала неординарна особистість, всебічна обізнаність і любов до музики керівника.

Студенти познайомилися з рідкісним експонатом – книгою Густава Гесс де Кальве «Теорія музики», виданою у 1818 р. в Харкові, з філософськими роздумами автора про вплив музики на душу, з науковими й публіцистичними статтями. Аналіз матеріалу виявив унікальність інформації, яка викликала почуття пошани до історичного минулого краю й вплинула на мотивацію студентів займатися й цікавитися різними видами мистецтва, історією краю.

Естетичні почуття викликало знайомство з багатим літературним стилем автора, особливо з роботами «Варіації на теми українських народних пісень («Як казала матуся» та ін.)», «Сковорода – український філософ».

Цікавою та цінною виявилася інформація про заснування Бельського військового містечка (приблизно в 1600 р.), побудову Покровського собору, про народні промисли рідного краю. Емоції та почуття у студентів викликали фотографії Покровського собору, його архітектурний стиль і краса природи.

Студенти зізналися, що отримали естетичну насолоду від милування храмом, їх переповнювали почуття гордості за історичне минуле рідного краю.

Цікавою стала інформація про благодійників, які підтримували утримання та реконструкції храму, про розвиток у XIX–XX ст. промислів підприємницького характеру (виготовлення ниток із пряжі та льону, плугів, віялок, дерев'яних возів, кінських дуг, полоззя для саней, глечиків, мисок та інших виробів з глини).

Сильні почуття викликав рідкісний за своєю красою архітектурний пам'ятник – Храм Святої Трійці у Біловодську, який вважається одним із трьох за красою у світі: один із них у СанктПетербурзі, другий у Венеції і третій у Біловодську. Милування красою храму і природи викликало ознайомлення з фотографіями храму на березі ріки Деркул. Почуття пошани до рідного краю викликало знайомство з матеріалами про відновлення храму після пожежі й участь цариці Катерини, усієї Біловодської волості, жителів усіх слобід.

Студентів приголомшила краса храму на фотографіях, краса природи рідного краю, візантійський стиль трипрестольного, п'ятикупольного храму, який Преосвященний Філарет у 1858 р назвав зразковим за красою та пишністю, першим після Охтирського собору графа Растреллі.

Окрім ігрових технологій, було застосовано технології використання творчих завдань (наприклад, естетичний аналіз висловів поетів і письменників Луганщини про рідний край, красу природи тощо), спрямовані на формування у майбутніх менеджерів художньо-естетичної спостережливості, художньо-творчої уяви, художньо-образного сприйняття творів музичного та образотворчого мистецтва.

Під час проведення спецкурсу було створено спеціальні педагогічні умови, а саме – естетизація освітнього середовища студентів (виставки фотографій і картин із пейзажами та архітектурою рідного краю, екскурсії пам'ятними місцями Луганщини). Підбиваючи підсумки спецкурсу, студенти запропонували створити клубне об'єднання й виїхати влітку на екскурсії з метою продовження дослідження історії краю.

Звернули увагу на мовлення студентів як елемент національної культури особистості майбутнього фахівця, мовної культури, смаку, мовних традицій і мовної моди. На наш погляд, здатність грамотно, професійно висловити своє ставлення до події, мистецького твору, естетичного об'єкта є необхідною складовою компетенції менеджера, тому що робота менеджера

спрямована на діяльність із колективом або людьми, коли досить часто потрібно уміти переконати, переконливо відстояти й довести власну точку зору щодо вибору репертуару, концерту, мистецьких творів.

Спостерігаючи за студентами, дійшли висновку про суттєві зміни, які відбулися на мотиваційному, почуттєвоемоційному, інтелектуальному й поведінковому рівнях формування ціннісних орієнтацій та естетичних якостей. Відзначили тенденції поширення інтересів і потреб студентів, вибору переважно творчого підходу при розв'язанні завдань, розкутості й довіри у спілкуванні, прагнення до розвитку власних творчих здібностей.

У ході роботи дійшли висновку, що найефективнішою моделлю виховання в сучасному ВНЗ є модель співпраці

Таким чином, застосування краєзнавчого матеріалу сприяло формуванню у майбутніх менеджерів соціокультурної сфери естетичних якостей, патріотизму. Цінними вважаємо почуття та емоції, отримані студентами під час роботи, адже естетичне почуття є одним із найскладніших видів духовного переживання й детермінується саме культурними чинниками, а розвивається під впливом практичної діяльності.

Естетичне переживання поступово сприяє накопиченню естетичного досвіду, системи естетичних і наукових знань, формуванню естетичного досвіду. Використання краєзнавчого матеріалу суттєво вплинуло на формування духовних і культурних цінностей особистості, соціалізацію й соціокультурну адаптацію молоді.

Подальша розробка проблеми є важливим завданням вищих навчальних закладів. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розробці інноваційних педагогічних технологій з метою сприяння всебічній підготовці майбутніх фахівців на основі національних цінностей.

ВИСНОВКИ

Впродовж віків естетика виступала і як «наука про прекрасне», і як «наука про досконале», і як «наука про закони розвитку мистецтва». Одні дослідники цієї проблеми доводили органічний зв'язок естетичного та художнього, інші ж намагалися це заперечити. До сфери естетичного належать: естетичні властивості, естетичні зв'язки, естетичні явища, естетичні процеси. А до сфери мистецтва – художня практика, художні твори як її результати, а також процес сприйняття цих творів.

Становлення перших естетичних уявлень слід співвіднести з тим значенням, якого давньогрецька філософія надавала людським почуттям загалом. Аналіз їх, спроби класифікувати, виявити протилежні чуттєві сили є важливими складниками філософських поглядів Піфагора, Алкмеона, Емпедокла, Теофраста. Ґрунтуючись на їхніх міркуваннях щодо природи почуттів, можна було вже досить переконливо диференціювати почуття прекрасного чи потворного, трагічного чи комічного. Отже, склавшись у надрах загальнофілософської традиції, естетика «вибудовувала» власний предмет, відображаючи і надбання, і прорахунки давньогрецької філософії.

Безперечно, що на порубіжжі ХХ—ХХІ ст. естетика зосереджено також і на розумінні ролі і значення реальної людини в цивілізаційних процесах. Однак що глибшим стає знання людини, то доцільнішим є пошук шляхів її гуманізації. Своєрідним аспектом взаємодії естетики й етики є також аналіз структури естетичного почуття, що формується на органічній єдності так званих зовнішніх і внутрішніх почуттів людини.

Публічне управління як явищен не можна вважати самодостатнім утворенням з автономним буттям. Його інститути є продуктом суспільства на певному етапі його розвитку, існують у суспільстві та утримуються ним. Тобто, суспільство є первинним і більш загальним утворенням, в якому існує таке явище як публічне управління .

Якщо говорити саме про управлінську еліту, то її сутнісною естетичною якістю вважаємо здатність вийти за застарілі, не працюючі управлінські схеми й стандарти і задати нові. Це й не дивно, адже людський капітал завжди був і є унікальним ресурсом та джерелом суспільного розвитку, від його наявності й використання значною мірою залежить зростання добробуту та забезпечення конкурентоспроможної економіки країни.

З метою підвищення рівня професійної діяльності публічних управлінців, необхідно, на наш погляд, звернути увагу на можливість використання інструментів естетики, особливо щодо вдосконалення комунікативної культури в органах державної влади та місцевого самоврядування.

Ото ж за результатами проведеного наукового дослідження ми прийшли до таких висновків:

1. Естетика, не будучи наукою про норми, має в собі знання нормативного характеру, володіє системою типологічних понять – категорій. Їх використання при аналізі процесу естетичного освоєння дійсності, в тому числі управлінської сфери, дозволяє різнобічно пізнавати й перетворювати її за законом краси.

2. У боротьбі різних філософських течій, напрямів, шкіл відбувалося формування предмета естетики, її основних категорій і понять. Утворившись як частина філософії, естетика активно співпрацювала з етикою. Відродження й інтенсивне теоретичне використання світоглядного принципу на сучасному етапі розвитку естетичної науки — далеко не єдиний приклад доцільності взаємодії естетики й етики. Обидві ці науки спрямовані на людину як на своєрідний об'єкт морально-естетичного аналізу і носія творчого потенціалу.

3. Найчастіше під естетичною культурою розуміють сукупність естетичних цінностей, засобів їх створення та вживання. Структура

естетичної культури багатомірна. Вона охоплює естетичну свідомість людей, що відтворюється в ідеалах, потребах, настановах, смаках, поглядах, концепціях; естетичні моменти різних видів діяльності (у праці, побуті, під час спілкування, у суспільному житті, спорті тощо); естетичне виховання у різноманітні сфер та засобів свого прояву.

4. Суспільство - це сукупність людей, об'єднаних конкретними інтересами, потребами, система зв'язків і взаємин, що склалися в процесі практичної діяльності та суспільного життя. Основною важливою ознакою суспільства є територія, на якій консолідується суспільні зв'язки. Також важливою ознакою суспільства є здатність підтримувати і відтворювати високу інтенсивність внутрішніх зв'язків.

Сучасне суспільство поділяють на так звані три сектори: публічний (урядовий, державний) сектор; приватний сектор; громадський (неприбутковий, неурядовий) сектор. Кожному з цих секторів притаманне таке явище як управління. Управління - це особливий вид діяльності, що перетворює неорганізований натовп у ефективну, цілеспрямовану та продуктивну групу

5. Управлінська еліта – це законодавці норм і цінностей в управлінні: зміна еліт відбувається тоді, коли утверджені новою елітою норми й цінності пересуваються із соціального чи управлінського маргінесу у загальну площину, витісняючи існуючі до того норми, і стають загальноновизнаними й загальноприйнятими. Якщо виходити з того, що педагог – це не той, хто говорить, а той, кого слухають, то для керівника, крім цього, буде справедливим і вислів: «Керівник – це не той, хто віддає розпорядження, а той, чиї розпорядження виконуються». А це досягається за умови, коли авторитет влади керівника перетворюється на владу його авторитету, що свідчить про оволодіння ним мистецтвом управління, яке обов'язково – і генетично – ґрунтується на естетичних та етичних засадах.

6. Сьогодні українське суспільство потребує не тільки висококваліфікованих спеціалістів у галузі публічного управління, але і вихованих, морально стійких і всебічно розвинутих особистостей, які формують еліту публічних управлінців. Відтак у закладах вищої освіти, крім навчання за освітньо-професійними програми «Публічне управління та адміністрування», освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр», професійної підготовки та проведенням наукової діяльності, здійснюється й виховання індивіда та особистості.

7. Питання формування сучасної комунікативної культури публічного управління є надзвичайно актуальними, оскільки становлення й розвиток суспільних цінностей сучасної України в умовах демократичного транзиту вимагають розглядати процеси суспільного розвитку як складно організовані системи, форми яких заздалегідь не визначені, а отже, публічна комунікативна культура органів публічного управління має забезпечувати відтворення соціально адаптованої та суспільно інтегрованої системи публічного управління. Результуючим аспектом формування комунікативної культури в публічному управлінні має стати вдосконалення ментальних, ціннісних, соціально-психологічних та організаційних структур акторів суспільних відносин у результаті процесів самоорганізації, а комунікація виступає водночас як мета, так і як один із інструментів саморозвитку суспільства. Системоутворювальним фактором мають стати цінності й людські взаємини, що впливають на організацію діяльності людей і конструюють суспільний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Амосов О., Гавкалова Н. Публічне адміністрування в Україні: зв'язок з Боднарчук О. В. Комунікативні технології як форма організації політичної взаємодії [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://int-konf.org/ru/2013/pitannya-suchasnoji-nauki-i-osviti-18-20-07-2013-r/411-bodnarchuk-o-v-komunikativni-tekhnologiji-yak-forma-organizatsiji-politichnoji-vzaemodiji>.
1. Веб-сайт Галереї радіотелевізійних кореспондентів [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://radiotv.house.gov/about-the-gallery/welcome>.
 2. Веб-сайт Івано-Франківської обласної державної адміністрації [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.if.gov.ua/>.
 3. Головій В. М. Механізми взаємодії влади та ЗМІ в контексті становлення громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. канд. держ. упр. : спец. 25.00.02 / В. М. Головій ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.
 4. Горбань Ю.О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення / Ю.О. Горбань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/04/20.pdf>.
 5. Гриценко О. Основи теорії міжнародної журналістики / О. Гриценко, В. Шкляр. – К. : Вид.-полігр. центр «КУ», 2002. – 304 с.
 6. Гусаров В. Кремль розпочав нову інформаційну операцію проти України / В. Гусаров. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/3428>.
 7. Давиденко Б. Навіщо Україні погані ЗМІ // Vox Ukraine education [електронний ресурс] / - Режим доступу: <https://voxukraine.org/education/navishho-ukrayini-pogani-zmi/>.

8. Доктрина інформаційної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514/2009>.
9. Драгомирецька Н. М. Комунікативна діяльність в державному управлінні : навч. пос. / Н.М. Драгомирецька, К.С. Кандагура, А.В. Букач. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2017 – 180 с.
10. Драгомирецька Н.М. Мистецтво ділового спілкування: Навчальний посібник. – О.: ОНМА, 2005. – 156 с.
11. Драгомирецька Н.М. Теоретичний аналіз комунікативної діяльності державного службовця: Монографія. – О.: Астропринт, 2005. – 280 с.
12. Дрешпак В.М. Комунікації в публічному управлінні : навч. пос. / В.М. Дрешпак. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2015. - 168 с.
13. Закон України «Про доступ до публічної інформації» // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2939-17>.
14. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.
15. Закон України «Про інформацію» // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
16. Закон України «Про національну безпеку України» // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
17. Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3199-15>.

18. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3759-12>.
19. Захист інформаційної безпеки як функція держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mego.info/матеріал/23-захист-інформаційної-безпеки-як-функція-держави>].
20. Зведений перелік об'єктів реформування (станом на 31.10.2019 року) // Офіційний веб-сайт Державного комітету телебачення і радіомовлення України [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=132736&cat_id=126285
21. Зернецька О. В. Глобальний розвиток систем масової комунікації і міжнародні відносини. – К. : Освіта, 1999. – 351 с.
22. Зражевська Н. І. Комунікаційні технології: лекції / Н. І. Зражевська. — Черкаси: Брама-Україна, 2010. — 224 с.
23. Іванов В. Ф. Соціологія масової комунікації : навчальний посібник. – К. : Центр вільної преси, 1999. – 212 с.
24. Інформаційна безпека держави у контексті протидії інформаційним війнам: Навчальний посібник // За заг. ред. В. Б. Толубка. – К.: НАОУ, 2004. – 315 с.
25. Кандагура К.С. Комунікативні проекти в умовах інформаційного суспільства: вітчизняні та зарубіжні моделі / К.С. Кандагура // Науковий вісник Академії муніципального управління : зб. наук. пр. – Серія : Управління. – 2015. – Вип. 1.
26. Климанська Л. Д. Комунікативні технології моделювання політичного простору в демократичному суспільстві // III міжнародна конференція «Розвиток демократії та демократична освіта в Україні», 2005. – Режим доступу: www.democracy.kiev.ua/publications/collections.

27. Климанська Л. Д. Соціально-комунікативні технології в політиці: Таємниці політичної «кухні»: [Монографія] / Л. Д. Климанська. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. – 332 с.
28. Комунікації в органах державної влади / Н. Бондаренко, Г. Гончарик, О. Грязнова, І.Іоанно, Є. Корольова та ін. Доповнене видання / упорядник Український кризовий медіа-центр . – К., 2016.
29. Коник Д. Стратегічні комунікації : посібник для державних службовців / Д. Коник. – К. :2016. – 256.
30. Конспект лекцій Соціальні технології. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/768/21/>.
31. Концепція національної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1.
32. Королько В., Некрасова О. Зв'язки з громадськістю. Наукові основи, методика, практика. – К.: Києво-Могилянська академія, 2009.
33. Костенко Н. Метаморфози новин: від довільного знання до політичного факту / Н. Костенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 80–93.
34. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції [Текст]: Навч.посібн. / В. А.Ліпкан, Ю. Є. Макименко, В. М. Желіховський. – К.: КНТ, 2006.
35. Медвідь Ф. Інформаційна безпека України: виклики та загрози [Електронний ресурс] / Ф. Медвідь. — Режим доступу : nato.ru.if.ua/journal/2009-2-28.pdf.
36. Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/>.

37. Офіційний сайт Тлумацької районної державної адміністрації [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ww2.if.gov.ua/tlumatska/ua/news/init//2.htm>.

38. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов – М.: Рефл-бук: Ваклер, 2002. – 656 с.

39. Почепцов Г.Г. Паблик рилейшнз. — К., 1996.

40. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [Текст] : [Закон України : від 09.01.2007 р. № 537-V: офіц. текст : за станом на 12 лютого 2007 року]. – К. : Офіційний вісник України, 2007. – № 8. – С. 273.

41. Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації: Закон України від 15.12.2015 року із змінами, внесеними згідно із Законами № 2051-VIII від 18.05.2017, ВВР, 2017, № 26, ст.296 № 2578-VIII від 02.10.2018, ВВР, 2018, № 44, ст.356} // Сайт «Законодавство України» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/917-19>.

42. Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України [Електронний ресурс] : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 01.03.2014 р. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001525-14>.

43. Проблеми інформаційного законодавства України в сфері створення, поширення та використання інформації та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] : аналіт. зап. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1189>.

44. Проект Концепції (Основ державної політики) інформаційної безпеки України // Національна безпека і оборона. - 2001. - № 1. - С. 30.

45. Проект Указу Президента України «Про затвердження Стратегії розвитку інформаційного простору України на період до 2020 року»//

Офіційний веб-сайт Державного комітету телебачення і радіомовлення України [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=113102&cat_id=61025.

46. Работа Ю. І. Зв'язки з громадськістю як комунікативна складова гармонізації взаємин держави та особи / Ю. І. Работа // Вісник НАДУ при Президентіві України. – 2004. – № 3. – С. 80–86.

47. Семенченко А. І. Доповідь про стан інформатизації та розвиток інформаційного суспільства в Україні за 2013 рік [Електронний ресурс] / А. І. Семенченко, С. К. Полумієнко. Режим доступу : http://www.dknii.gov.ua/sites/default/files/stan_informatyzacii_20132.pdf.

48. Сігута Ю. Парламентські ЗМІ: світовий досвід // Сайт Центр демократії та верховенство права [електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cedem.org.ua/analytics/parlamentski-zmi-svitovuj-dosvid/>.

49. Слісаренко І. Ю. Паблік рилейшнз у системі комунікації та управління : навч. посіб. – К. : МАУП, 2001. – 104 с.

50. Соловьев А. И. Политическая коммуникация: к проблеме теоретической идентификации / А. И. Соловьев // Политические исследования. – 2002. – № 3. – С. 5-18.

51. Стоцький В.В. Роль та функції комунікативних технологій у процесі демократизації політичної системи // Вісник СевНТУ. Вип. 100: Політологія: зб. наук. пр. — Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2009. С. 137-139.

52. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p>.

53. Тарашвили Е. Связи с общественностью в государственных структурах // <http://www.pressclub>.

